

**A Nyugdíj és Időskor Kerekasztal összefoglalója a társadalmi és gazdasági
hatásvizsgálat „változatlan nyugdíjrendszer” paradigmájának eredményeiről**

2008. október

Tartalom

1. Vezetői összefoglaló	3
2. Bevezetés	5
3. A beszámoló tárgya	6
4. A hatásvizsgálat során használt feltételezések, bemeneti adatok	8
5. A változás nélküli alapállapot hatásvizsgálatának rövid összefoglalása	9
I. Főbb megállapítások	9
II. Társadalmi mutatók	10
III. Gazdasági mutatók	17
IV. Érzékenység-vizsgálat	24

Melléklet:

A változtatás nélküli alapállapot kérdése (részlet a NYIKA Első Jelentéséből)

A Nyugdíj és Időskor Kerekasztal összefoglalója a társadalmi és gazdasági hatásvizsgálat „változatlan nyugdíjrendszer” paradigmájának eredményeiről

2008. október

1. Vezetői összefoglaló

A Nyugdíj és Időskor Kerekasztal (NYIKA) jelen összefoglalóban a „változatlan nyugdíjrendszer” társadalmi és gazdasági hatásvizsgálatáról számol be. Ez azt mutatja be, hogy 2050-ig mi jellemezné a nyugdíjrendszert, ha nem történne benne semmilyen változás, és a mai működési logikában, a mai feltételezésekkel és paraméterekkel működne.

Az összefoglalóban szereplő eredmények nem tekinthetők előrejelzésnek. Az anyag részletesen tárgyalja (elsősorban a 3. pontban), hogy ez mivel indokolható. A szokásos előreszámítási, modellezési bizonytalanságok, feltevések mellett idetartoznak a múltra vonatkozó adathiányok (amelyek befolyásolják a jövő nyugdíjba vonulóinak járandóságát). Ami ennél is fontosabb, rendkívüli bizonytalanságok övezik a következő évtizedek foglalkoztatási folyamatait, a járulékfizetési képesség mellett a járulékfizetési hajlandóság alakulását, valamint a közoktatási helyzet változását is, amely szintén erős hatással bír a jövő aktív korú polgárainak foglalkoztathatóságára. Amint a Kerekasztal ezt korábban is jelezte, rendkívül nehéz a nyugdíjrendszer alakulását kiragadottan, önmagában vizsgálni. Most pedig mégis erre kell kísérletet tennünk.

Éppen ezért az adatok, amelyek a hatásvizsgálat ezen fázisából adódnak, úgy tekinthetők, mint az alapváltozat mai paraméterek melletti olyan futtatásának eredményei, amelyek igyekeznek tisztán a mai ismeretekre alapuló feltételezéseket tartalmazni (ezt nevezzük a későbbiekben az egyszerűség kedvéért „központi érték”-nek). Szinte bizonyos, hogy nem lesz elkerülhető az alapváltozat futtatása sem más feltételezés-rendszerek mellett. **Ebben a technikai előreszámításban minden mai paramétert következetesen kivetítünk előre, habár lehet, hogy azok együttesen nem tudnak működőképes rendszert eredményezni.**

A technikai előreszámításban szereplő gazdasági növekedés előrejelzések hivatalos (OECD) prognózisokra épülnek, de figyelembe veszik az alkalmazott modell szerinti aktivitás-alakulást is. A nemzetközi tőke- és munkaerő-áramlás jövőbeli tendenciáira azonban már nem tud ez a változat becsléseket adni. Ugyanis a változatlan nyugdíjrendszer megközelítésben olyan paraméteregyüttest futtatunk, amelyben egyszerre (1) csökken a népesség, azon belül az aktívak aránya és marad tartósan és mélyen önreprodukciós szint alatt a termékenység; (2) csökken a halandóság, jelentősen nő a várható élettartam és élnek egyre tovább az idősök; (3) változatlan nyugdíjkorhatár és javuló iskolázottság (a munkaerő-piacra lépés kitolódó ideje) mellett még tovább romlik az aktív/inaktív életpálya-szakaszok aránya.

Egy ilyen helyzetben, amely némileg egy „túlhatározott egyenletrendszerre” emlékeztet, bekövetkezhet, hogy a gazdaságba történő tőkebefektetések érdemileg lecsökkennek. Ennek – a modell által nem mért – pótlólagos hatása lehet a GDP-növekedés mértékének mérséklődésére. Ugyancsak bekövetkezhet – a járulékfizetési hajlandóság romlása mellett – különösen a fiatalok, a pályakezdők „lábbal szavazása” a nemzetközi munkaerő-piac irányába. De az is bekövetkezhet – európai szinten – hogy a hasonló problémákkal küzdő szinte egész kontinens előbb-utóbb a mainál erősebben a nemzetközi bevándorlás felé kell, hogy nyissa arcát és határait.

A fenti megfontolások miatt kijelenthetjük, hogy biztosan szükség lesz más feltételrendszer melletti alapváltozat-futtatásokra is, a más logikájú nyugdíj-paradigmák kialakítása mellett. Az alapváltozat fő jelentősége mégis az, hogy amikor további, működési logikájukban is eltérő nyugdíjrendszer-lehetőségeket (paradigmákat) teszünk a hatásvizsgálat tárgyává, akkor ezek összevethetők legyenek. Az alapváltozat másik jelentősége, hogy megszületik egy szakmai körben elfogadott modell, amely a jogszabály-előkészítés során gazdasági, jóléti és fiskális hatásvizsgálatokra alkalmas.

Míg tehát az eredmény nem előrejelzés, és csak komoly bizonytalansági tényezők mellett elemezhetjük, az összkép fő üzenete az, hogy **a következő két évtized állhat rendelkezésre** egy, a működési logikájában is kisebb vagy nagyobb mértékben eltérő rendszerhez vezető **valódi átmenet levezénylésére** a nyugdíjrendszerben. Miközben a rendszer egyre kevésbé mutatkozik képesnek két vállalt feladata megvalósítására, a keresőkori jövedelem korrekt, járulék-arányos pótlására és a végletes időskori szegénység megakadályozására, addig a közép-érték feltételezések mellett **2030 körül kezd el ismét romlani a pénzügyi egyensúlyi helyzet** oly mértékben, hogy azt semmiképp nem lenne célszerű megvárni. Ez **nem azt jelenti, hogy húsz évig nincs teendő**, épp ellenkezőleg: a következő pár éven belül célszerű lenne, ha lezajlana az a folyamat, melyben a szakértői munka eredményeképpen kidolgoznák a lehetséges választási pontokat (a NYIKA ezen dolgozik), majd egy valós, alapvető és kellő időt biztosító tájékoztató, vita és egyeztetés megy végbe a társadalomban és a politikában (lehetőleg együtt), majd lehetőség marad egy elővigyázatos, körültekintően megtervezett átmenet levezénylésére is.

Azért sem lehet hátradőlni és várakozni, mert – amint fent leírtuk – a hatásvizsgálat által mutatott képhez képest **könnyen alakulhat rosszabbul is a helyzet**. Ha a társadalom azt tapasztalja, hogy valós elszántság és munka indul egy áttekinthetőbb, hitelesebb és igazságosabb nyugdíjrendszer irányába, akkor erősödhet a hite abban, hogy érdemes részt venni a társadalmi szintű, generációkon átnyúló együttműködési folyamatban. Ha nem, akkor a mai adó- és járulékfizetés elkerülési verseny tovább erősödhet, amely még előbbre hozhatja a kritikusabb időket.

Az egyenleg-romlás orvoslása változatlan működési logika mellett vagy azt kívánja, hogy az érintett korcsoportok fajlagos ellátása illetve ígérvénye csökkenjék, vagy azt, hogy az együttélő vagy később érkező generációk terhelése emelkedjen. Már most is köztünk élnek és dolgoznak olyan évfázatok, amelyeknek vannak 2030 után beérő szerzett jogaik (ők már jelentős, a megkívánt szolgálati idő 25-50%-át kitevő ideje dolgoznak), ezek állománya napról-napra nő és visszamenőleges átértékelésük nem lesz egyszerű. Ezért az ellátási ígérvények leszorítását már most el kell kezdeni. A másik változat a jövő generációk terhelése, ami nemcsak elfogadhatatlan – bár a valóságban sajnos igen gyakran alkalmazott – megközelítés, hanem csak a probléma elodázása.

Az egyensúlyi helyzet mellett a rendszer mérete önmagában is fontos tényező. A „változatlan nyugdíjrendszer”-ben – a demográfiai folyamatok ismeretében értelemszerűen – egyre nőnek a nyugdíjra fordítandó kiadások a GDP arányában, s ezektől egyre kevésbé választhatóak el a növekvő időskori ápolási, egészségügyi költségek. Ha ezek az egyre nagyobb kiadások nem is jelentenek növekvő hiányt, akkor is igaz, hogy a GDP arányában kevesebbet lehet költeni más, fontos célokra (oktatás, egészségügy, stb.) – feltételezve persze, hogy a bevételek aránya egy ponton túl nem növelhető. Egy növekvő méretű nyugdíjrendszer jelentősen korlátozhatja a választási lehetőségeket. Fontos továbbá azt is észrevenni, hogy az aktívak csökkenő száma és aránya az évszázad második felében, a termelékenység feltételezett bővülése mellett is,

reálértelemben már *csökkenő* GDP-t adhat. Ha valóban bekövetkezik, a tartósan kialakuló negatív GDP dinamika általánosabb fenntarthatósági kérdéseket feszeget, amelyen belül a bővülő nyugdíjrendszer „csak” egy tétel.

Mivel a hatásvizsgálat társadalmi is, és nem kizárólag a pénzügyi helyzet mérvadó, ugyancsak szorító kérdés a nyugdíjrendszerből kiesők, a jelenlegi formális szabályok alapján nyugdíjban nem részesülők kezelése is, amelyre ma még nincs megoldás, csak sok, egymással vitázó nézet. Ez a probléma is bőven 2030 előtt kezd jelentkezni, így ezért sem lehet sokat várni. A részletek ma még megválaszolatlanok (a nyugdíjrendszeren belül vagy kívül, alanyi vagy rászorultsági jogon kezelendő-e a probléma), de az valószínűsíthető, hogy valamit végül kapni fognak, s ennek a járulékfizetési fegyelemre vonatkozó hatását nehéz prognosztizálni.

2. Bevezetés

A Nyugdíj és Időskor Kerekasztal 2007 tavaszán kezdte meg működését. Alapvető és legfontosabb feladatául azt tűzte ki, hogy a következő évtizedek magyarországi nyugdíjrendszerével kapcsolatban tárja fel a lehetséges irányokat, és vizsgálja meg az ezekből várható következményeket.

A NYIKA által folytatott társadalmi és gazdasági hatásvizsgálat olyan dinamikus mikroszimuláció¹, amely többmillió ember (mai aktív korúak, mai nyugdíjasok, jövőbeli idősök/nyugdíjasok, a jövőben aktív korúakká válók) múltbeli tény-, modellezéssel visszavetített múltbeli, illetve jövőbeli előreszámított adataira épül. Ismereteink szerint ez a megközelítés és modellezési mélység jelenleg a legelőrehaladottabb technikák között szerepel Európában. Szükséges lenne, hogy az ilyen munka jövőbeli állandósítására és továbbfejlesztésére kis létszámú, állandó csapat álljon fel valamelyik, célszerűen megválasztott állami vagy kutató intézményben.

A Kerekasztal szakértői a társadalmi és hatásvizsgálati munka számottevő részét (adatok és folyamatok értelmezése, adatbázisok felállítása, lehetséges paradigmák meghatározása, stb.) maguk végezték az elmúlt egy-másfél évben. A hatásvizsgálat programozási, hardver- és szoftver szükségleteihez szükséges kutatási háttérrel 2008. tavasza óta a Deloitte Üzletviteli és Vezetési Tanácsadó Zrt. nyújtja. A munkához szükséges állományi adatokat az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság és a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete szolgáltatta. Fontos kutatási partner volt a Központi Statisztikai Hivatal is. A demográfiai előrejelzés Hablicsek László munkája. A NYIKA ezúton is szeretné megköszönni segítségüket, együttműködésüket.

Jelen összefoglaló mellett a Deloitte Zrt. által a Kerekasztalnak átadott teljes dokumentáció (jelentés és számítások) is elérhető a NYIKA honlapján. Az összefoglalóban nem részletezett eredmények a teljes dokumentációban megtalálhatóak. Visszautalunk a 2008. tavaszán elkészült Első Jelentésre is, amely sok itt nem tárgyalt kérdésre is kitér.

¹ A mikroszimulációs modellek nagyszámú mintán futtatják le a változásokat (ellentétben a hagyományos szimulációs modellekkel). Az esetünkben használt modell többmillió egyéni adata támaszkodik, amelyből különböző jellemzők (évjárat, nem, foglalkoztatási státuszok, stb.) szerint 100.000 modellpontot képez. A dinamikus mikroszimuláció az egyes modellpontok életpályáját folyamatosan (évről évre léptetve) modellezi az idő múlásával, ellentétben az egyszerűbb, statikus mikroszimulációval, amelyben csak két végállapot kerül összehasonlításra.

3. A beszámoló tárgya

Jelen beszámoló a társadalmi és gazdasági hatásvizsgálat első, nagy és fontos részére terjed ki: arra, hogy mi történhet a magyar nyugdíjrendszerben, ha annak logikájában, paramétereiben, és a gazdasági környezetet leíró jellemzőkben nem történik változás. Ez tehát a „változatlan nyugdíjrendszer”, másképp a „baseline” vagy „technikai előreszámítás” verzió. A technikai előreszámításban *következétesen kivetítünk előre minden jelenlegi paramétert, függetlenül attól, hogy azok együttesen vajon működőképess rendszert eredményezhetnek-e.*

Rendkívül fontos azonnal leszögezni, hogy **ez a munka nem előrejelzés**. Az abban szereplő számokat nem lehet úgy értelmezni, hogy ezek lesznek igazak a következő évtizedekben. Legalább négy okból nem beszélhetünk előrejelzésről:

1. A minden hasonló modellezésben rejlő adat-bemeneti bizonytalanságok (demográfiai, gazdasági, stb. folyamatok) az idő haladtával olyan mértékűek, hogy a kimenetel egyre bizonytalanabb. Ezeknek egy részére a beszámoló végén szereplő érzékenységvizsgálat kitér.
2. A Kerekasztal azt, a távolról sem ortodox megközelítést alkalmazta kényszerűen, hogy néhány, már elfogadott törvénybe foglalt és a jövőben (2013-tól) elvben hatályossá váló szabályozási ponttól egyszerűen elvonatkoztatott. Eerre részletesen kitértünk a NYIKA Első Jelentésében és a vonatkozó indoklást jelen összefoglaló *mellékletében* megismételjük. E tekintetben tehát a szabályozónak majd még döntenie kell: vagy úgy, hogy a Kerekasztal által alkalmazott megközelítéssel él; vagy úgy, hogy a jogszabály betűjéhez kívánja tartani magát. Mindkét esetben teendője van azonban: az elsőben megközelítésében módosítani, a másodikban pedig úgy kiegészíteni a jogszabályokat, hogy azok értelmezhetőek és egyértelműek legyenek.
3. A mai aktívak, jövőbeli nyugdíjasok egy része munkaerő-pályájáról csak töredékes információkkal rendelkezünk a meglévő adatbázisokból. 1988 előttre gyakorlatilag alig létezik a modellezés számára használható adat, és csak az 1997 utáni időszakra bírunk minden adattal. Számos közelítést és kiegészítő kutatást folytattunk az ONYF és a KSH segítségével, amelyek alapján ez a „múltba visszavetítés” mégis elfogadható hitelességgel elvégezhető, de ez sem lehet teljes pontosságú (ki hány szolgálati évvel, mekkora megállapított nyugdíjjal léphet majd ki a munkaerőpiacról a következő 10-20 évben).
4. A hatásvizsgálat jelen fázisában, az alapváltozat központi értékének vizsgálatakor a ma rendelkezésre álló paraméterekkel tudunk csak dolgozni. Ezzel kapcsolatban fontos hangsúlyozni különösen a következőket. A jövőbeli foglalkoztatási trendekről ebben a futtatásban nem lehet mást mondani, mint hogy alapvetően a mai állapot, a mai foglalkoztatási ráták maradnak fenn (az iskolázottság javulásával enyhén nőnek). Ez igaz legalábbis a központi érték-futtatás során. A későbbiekben, amikor más paradigmákkal vetjük össze, *alighanem elkerülhetetlen lesz alternatív várakozások és paraméterkészletek felhasználása az alapváltozatra vonatkozóan is.*

Egyfajta érvelés lehet ugyanis például az, hogy ahogy a jövőben fogy az aktív korúak aránya a népességben belül, úgy válnak arányaiban egyre inkább foglalkoztatottá, hiszen dolgozó kézre mindig szükség lesz. Ezzel szembe állítható az, hogy ahogy ma a csak általános iskolai végzettség önmagában már alig jelent biztosítékot a munkaerő-

piacra történő sikeres belépésre (míg pár évtizede ez volt az elvárt minimum), úgy hamarosan az érettségivel lesz ugyanez: azaz hiába tolódik el az iskolázottság, ennek a hatása a foglalkoztatásra korlátozottabb lesz, mint ahogy az az alapváltozatban szerepel.

A modellben továbbá változatlan járulékfizetési fegyelem és megkerülési szint szerepel. Azaz a romló függőségi ráták ismerete ellenére is a mindenkori aktívak éppen olyan mértékben fizetik a magas, 33,5%-os járulékot, mint ma. A modellben használt foglalkoztatási szintek és járulékfizetési adatok nem csak azt tartalmazzák, hogy ki mennyire képes járulékot fizetni, hanem azt is, hogy ki mennyire hajlandó. A foglalkoztatottság jövőbeli várható javulása vagy romlása mellett ez a járulékfizetési hajlandóság is megítélhető optimistán vagy pesszimistán. Más szavakkal ez azt is jelenti, hogy az alapfeltételezésben a formális gazdaság munkajövedelem-eloszlása változatlan marad, a járulékalap – bérindex szerinti – emelkedése mellett változatlan marad a minimálbérre és akörül bejelentettek aránya.

Ugyancsak nem tételezünk fel lényegi viselkedési változást a rokkantnyugdíjazás esetében sem, de itt az utolsó két év már kissé kedvezőbbre fordult jellemzőit figyelembe vesszük.

A nyugdíj hatásvizsgálat során használt demográfiai előrejelzés (is) rendkívül nehezen és sok bizonytalansággal tudja csak kezelni a súlyosan leszakadó térségek lakóinak kérdését, és azon belül kiemelten a roma ügyet. Egy az átlagnál magasabb termékenységgel jellemezhető, s így az össznépességen belüli arányát emelő kisebbségről beszélünk, amelynek iskolázottsági és foglalkoztatási mutatói drámaian elmaradnak az átlagostól. Közismert, hogy már önmagában a pontosan számbavehető adatok hiánya is problémákat jelent bármilyen előrejelzés szempontjából. Ezen túlmenően komoly kérdés, hogy a közoktatás alakulásáról mit tételezhet fel a modellezés: hogy az általánosan várt iskolázottsági javulási trend vajon együtt jár-e azzal is, hogy a közoktatás a mainál jelentősen erőteljesebb mértékben képes ezeket a leszakadó rétegeket, térségeket kezelni, foglalkoztatási esélyeiket feljavítani (megteremteni). Javul-e vajon érezhetően Magyarország gyászos helyezése azon a skálán, mely azt méri, hogy az iskolarendszer enyhíti, vagy még tovább erősíti az otthonról hozott különbségeket, esélyegyenlőtlenséget.

Mivel a nyugdíj hatásvizsgálati munka ilyen részletekbe végképp nem képes belemenni, ezért csak annyit tehetünk, hogy a demográfiai előrejelzések a fenti tényezőket is egy talán reálisnak tekinthető közép-értéken kíséreljük meg figyelembe venni (azaz forradalmi áttörést mellőzve, de a legalább érettségizettek arányát a mai leszakadó rétegekben is emelve a jelenlegi rendkívül alacsony szintről).

Végül megjegyezzük, hogy a nehezen előre jelezhető nemzetközi vándorlás tekintetében is egy várható közepes² értéket vesz figyelembe az előre vetítés demográfiai adatbázisa. A bevezetőben leírtak szerint a migráció – teljes európai szinten értelmezhető – prognózisa az egyik legnehezebben megfogható tényezője a következő 50-100 év társadalmi folyamatainak.

² a jelenlegi kb. évi 10 ezer főről 2020-ra 15 ezer főre növekvő, majd ezen a szinten maradó nettó bevándorlást

Amennyiben tehát ennyi bizonytalanság vesz körül, és a munka eredménye semmiképp nem előrejelzés, akkor mégis milyen célt szolgál? Ez a szakasz egy bázist jelent, amelyhez minden további változatot hasonlítani lehet majd. Minden más eset – a maga hasonló bizonytalanságai mellett – ugyanúgy fog tartalmazni pénzügyi, bevételi, kiadási, hiány- és egyéb mutatókat, továbbá arra vonatkozó jellemzőket, hogy milyen lesz a nyugdíjak eloszlása, a relatív nyugdíjszint, hányan nem jutnak megfelelő nyugdíjhoz. Ezeket az alapváltozattal összevetésben lehet majd értelmezni.

Hangsúlyosan kérjük tehát az összefoglaló olvasóit, felhasználóit: tartózkodjanak attól, hogy az itt olvasható eredményeket előrejelzésnek tekintsék és előrejelzésként kommunikálják. Beszámolóink egy hozzávetőleges összképet kíván nyújtani ehelyett, amely a munka következő fázisaiban az alternatív nyugdíj-paradigmákkal történő összevetés során kerül majd ismét előtérbe.

Meg kívánjuk jegyezni azt is, hogy az ilyen, „változtatás nélküli” előreszámítások másik felhasználási területe értelemszerűen az lehet, ha a mindennapi jogalkotó munka gazdasági és jóléti hatásait is meg kívánja vizsgálni a jogalkotó. A parametrikus változások, bizonyos szabályok (pl. korhatár, indexálás, járulékszint, nyugdíjszorozók, stb.) megváltoztatása előtt meg lehet becsülni – a fent leírt bizonytalanságok mellett – a jövőbeli hatásokat. A NYIKA az ilyen típusú hatásvizsgálatok megerősítését is fontosnak tartaná, és természetesen az általa eddig elkészített modellezési hátteret örömmel nyújtja rendelkezésre ehhez.

4. A hatásvizsgálat során használt feltételezések, bemeneti adatok

A hatásvizsgálat a következő típusú feltevéseket használja:

- makrogazdasági (bérinfláció; kockázatmentes kamat; befektetési hozamok; gazdasági növekedés³);
- az állományra vonatkozó feltételezések (átmenet-valószínűségi mátrixok⁴; béremelési pályák; házassági arány; halálozási arány; rokkantosítás valószínűsége; rokkantkategóriák (I-II-III.) megoszlása az új rokkantak között);
- jogi paraméterek (járulékok; a járulékalapot képző fizetések; nyugdíjformula; megfelelési szabályok; időskori szociális járadék);
- a második pillérre vonatkozó szabályok, számítási tényezők;
- népesség-előrejelzés;
- az új munkába lépőkre vonatkozó feltételezések (megoszlás, kor, kezdőfizetés).

³ E ponton ki kell emelni, hogy a számítás nem egy előre rögzített GDP növekedési ütemet alkalmaz csak, hanem figyelembe veszi az aktivitás alakulását is, mint a teljes nemzeti termék előállításának alapvető tényezőjét. Ez egyben azt is jelenti, hogy ha különbözik az aktívák száma, munkaerőpiacon töltött idejük, stb., az befolyásolja a GDP-számítást (és ezáltal a GDP-arányosan kimutatott jellemzőket).

⁴ Az átmenet-valószínűségi mátrix azt tartalmazza, hogy ha valaki egy adott évben teljes mértékben, csak részben, vagy egyáltalán nem volt járulékfizető és nyugdíj-jogosultság szerző, akkor ebből mi következhet (milyen valószínűséggel) a következő évre. Augusztinovics Mária kutatásai alapján a hazai szakirodalom alfáknak nevezi azokat, akik az év összes napja tekintetében járulékfizetők és szolgálati viszony-szerzők a nyugdíjszámítás szempontjából, bétáknak, akik csak az év egy részében (béta 1: több mint háromnegyed év; béta2: fél-háromnegyed év között; béta3: negyed-fél év között; béta4: negyed évnél kevesebb), és gammáknak, akik az adott évben egy nap szolgálati időt sem szereznek. Örökgammák azok, akik sohasem szereztek szolgálati időt, egy napot sem.

A feltevések részletes bemutatását a Deloitte Zrt. által a Kerekasztal számára készített kutatás jelentése tartalmazza. Az adatok forrásául az OECD, Pénzügyminisztérium, a NYIKA, a Deloitte és mások szolgáltak. A jogi paraméterek a hatályos jogszabályokra épülnek (speciális esetet a 2013 utáni időszakra vonatkozó egyes pontok jelentenek – lásd fent és a mellékletben).

Ahhoz, hogy az 1997 előtti időszak tekintetében is rendelkezésünkre álljanak a bérekre és szolgálati viszonyra vonatkozó információk, a meglévő adatokból kell következtetni a múltra. Ennek a leírását és adatforrásait (béremelési pályák, bérinfláció, foglalkoztatási ráták, adózási szabályok és paraméterek) is a Deloitte jelentése tartalmazza részletesen.

Az aktivitásra, foglalkoztatásra, járulékfizetésre vonatkozó feltételezésekre, a lehetőségek, adottságok, illetve a hajlandóság és viselkedés kérdéseire az előző pontban tértünk ki részletesen.

5. A változás nélküli alapállapot hatásvizsgálatának rövid összefoglalása

I. Főbb megállapítások

2050-re a demográfiai előrejelzés középértéke szerint a teljes népesség 9 millióra tehető. Ennek 35,5%-a nyugdíjas lesz, 25% öregségi és 10,5% rokkantnyugdíjas. Összehasonlításként, ma a népesség 25%-a nyugdíjas (17% öregségi + 8% rokkant). 2050-ig a teljes népesség 11,3%-kal csökken, miközben a nyugdíjasok száma 26,8%-kal nő.

Ez a demográfiai folyamat önmagában erősen hat a nyugdíjrendszer működésére. A másik erős tényező az aktív korúak között fennálló aktivitási, foglalkoztatási, járulékfizetési trend. Mindössze az aktív korúak 57%-a teljes jogosultság-szerző „alfa” (ld. 4. lábjegyzet), mintegy 24% részleges jogosultság-szerző „béta”, (közel felük olyan, akinek több mint az év háromnegyede „megvan”), és 19% jogosultságot nem szerző „gamma” 2007-ben. Az „örökgammák” száma és aránya hozzájuk képest elenyésző (az aktívak 1-2 ezreléke): tehát aki az egyik évben gamma, az a másik évben nem feltétlenül az. Mindenesetre már ebből látszik, hogy az aktívak 25-30%-a nemigen szerez kellő nyugdíj-jogosultságot a mai rendszerben, és ez a változás nélküli alapállapotban nem változik érdemben 2050-ig sem. Ez az alapváltozat olyan központi érték-futtatásából következik, amely szerint a mai foglalkoztatási jellemzőkben nem áll be érdemi változás a következő évtizedek során.

A hatásvizsgálatban alkalmazott feltételezések mellett a teljes pénzügyi deficit a jelenlegi, mintegy 2% szintről indulva 1,4-1,5%-ra mérséklődik 2025-30 magasságában, majd 2050-re ismét 4%-ot meghaladó mértéket ölt. Ezen belül a 2. pillér bevezetéséből adódó átmeneti hiány⁵ finanszírozása a GDP kb. 1,2-1,3%-át teszi ki a következő évtizedekben, majd csökkenni kezd, ahogy megindulnak a tömeges szolgáltatások a 2. pillérből is. Tájékoztatásul, az átmeneti hiány nélkül számolva, a GDP 1%-át megközelítő 2007-es éves hiányszintről indulva a következő 25-30 évben ennél némileg alacsonyabb hiány lépne fel éves szinten, majd 2030 után ismét növekedésnek indulna, és 2050-re az éves hiány már a GDP 3,7%-át tenné ki.

⁵ A 2. pillér fokozatos bevezetése további átmeneti hiányt is ad: amit a pénztári tagok az egyéni számlájukra fizetnek, az hiányzik a mai nyugdíjasok járandóságának pénzügyi fedezetéből

Bár a jelen hatásvizsgálat 2050-ig készül, de a háttérszámításokból látható, hogy ezt követően nem sokkal beáll az az állapot, amikor a vegyes rendszer egyenlege már jobb (kevésbé negatív), mint – a költségvetés és a tb-pillér között a 2. pillér felfutása miatti – transferek nélkül számított hiány. Pénzügyi értelemben tehát eddig tart az a többletteleher, amit a vegyes rendszer bevezetése jelent, onnantól pedig az előnyös oldala jelentkezik. Azt is fontos leszögezni, hogy *fiskális szempontból a teljes hiány a mérvadó, mivel ezt kell finanszírozni.*

Az egyenlegen túl a kötelező rendszer mérete is nagyon fontos, mert egy növekvő kiadási szintű rendszer egyre nagyobb elvonásokat igényel (vagy az együttélő korosztályoktól, vagy a pótlólagos adósságot törlesztő jövőbeliektől). Ezzel nő az állam mérete, és/vagy az állami kiadásokon (és bevételeken) belül pedig csökken a diszkrecionális tételek súlya, amelynek egyéb állami feladatok láthatják kárát. 2050-re a GDP közel 13%-a nyugdíjkiadásokra megy el, s a háttérszámítások szerint az évszázad vége felé – az ilyen időtartamra vonatkozó előre becslések megbízhatósága értelemszerűen még alacsonyabb – már meghaladhatja az éves nemzeti termék egyötödét.

Az öregségi nyugdíjasok közel 20%-a, mintegy 400 ezer fő lehet 2050-re olyan, akinek a nyugdíja nem éri el a mai értéken számított 30 ezer forintot sem (vannak köztük olyanok számosan, akik egyáltalán nem szereznek a jelenlegi szabályok és a töredezett munkapiaci pályájuk miatt nyugdíj-jogosultságot). Az ő számuk és arányuk gyakorlatilag folyamatosan nő a következő 3-4 évtizedben. Ha mindegyikük nyugdíját ki kellene egészíteni mai értéken 30 ezer forintra, az a GDP további 0,35%-ának megfelelő terhet jelenthet 2050-re (odáig fokozatos növekedve), függetlenül attól, hogy ennek esetleges formája segély vagy nyugdíj⁶.

Az 1997-ben beindított vegyes nyugdíjrendszer 2050-re fokozatosan beérik. Ekkor már 1,4 millióan kapnak a 2. pillérből is nyugdíjat, és 3,8 millió aktív fizet a pénztárakba tagdíjakat. A teljes vagyoni-állomány elérheti a GDP 80%-át, miközben a pénztári szolgáltatások mértéke már megközelíti az aktuális tagdíj-befizetéseket.

II. Társadalmi mutatók

A népesség megoszlása (ezer fő)

Ezer fő	2007	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Teljes népesség	10 150	10 097	10 004	9 914	9 804	9 662	9 502	9 337	9 173	9 006
Az adatbázis tagjainak száma*	7 723	7 773	7 808	7 764	7 676	7 580	7 481	7 367	7 232	7 078
Aktív korúak (alfa+beta1-4+gamma)	5 115	5 159	5 141	4 980	4 832	4 668	4 482	4 242	4 044	3 839
Öregségi nyugdíjasok	1 716	1 708	1 737	1 836	1 876	1 924	1 996	2 124	2 196	2 259
Rokkantnyugdíjasok	807	825	855	880	908	936	955	958	951	940
Özvegyi nyugdíjasok	779	818	854	864	856	840	819	794	769	748
Árvaellátás	94	92	90	87	85	83	82	81	80	79
Sosem dolgoztak ("örökgammák")	85	81	75	68	60	53	47	43	41	41

* Nem szerepelnek benne azok, akik még iskolai tanulmányaikat végzik.

⁶ A 30.000 forintot bérinflációval növeljük. Így az átlagbérekhez viszonyított aránya fennmarad. Értelemszerűen ha ezt az összeget túl alacsonynak ítélnék, akkor a rejtett kötelezettség becslése konzervatív.

A hatásvizsgálati adatbázis azokat tartalmazza – a teljes népességnek 2007-ben 76,1, 2050-ben 78,6%-át –, akik már abbahagyták tanulmányaikat (alsó-, közép-, vagy felsőfokon), beléptek az aktív korba és fizetnek vagy nem fizetnek járulékot, továbbá a nyugdíjasokat..

A táblázat a rokkantnyugdíjasok esetében nem tesz különbséget korhatár alatti és feletti rokkantak között: azaz ha valaki megrokkant, majd elérte a nyugdíjkorhatárt, továbbra is rokkantnyugdíjas marad, nem pedig öregségi. Az adatbázis tagjainak számát az aktív korúak, az öregségi és a rokkantnyugdíjasok összege adja; az özvegyi nyugdíjasok és az árvaellátásban részesülők már ezen kategóriák valamelyikében szerepelnek és nem addicionálisak (tehát tájékoztató adatok, a számukra nyújtott juttatások a pénzügyi kiadások között jelennek meg pótlólagosan).

A táblázatból egyebek mellett a következők látszanak. Míg a teljes népesség 1,1 millió fővel, 11,3%-kal, az adatbázis – nem tanuló – tagjainak száma pedig 650 ezer fővel, 8,4%-kal csökken 2050-re⁷, eközben az öregségi nyugdíjasok száma 540 ezer fővel, 31,6%-kal, a rokkantnyugdíjasoké pedig 130 ezer fővel, 16,4%-kal növekszik. A nyugdíjasok aránya így az alábbiak szerint változik:

	Teljes népesség arányában (%)		Adatbázis tagjainak arányában (%)	
	2007	2050	2007	2050
Öregségi nyugdíjasok	16,9	25,1	22,2	31,9
Rokkantnyugdíjasok	8	10,4	10,5	13,3
Összesen	24,9	35,5	32,7	45,2

A vizsgált időszak végére tehát a teljes népesség 35,5%-a nyugdíjas, s a már nem tanulókorúak közül közel minden második. A nyugdíjas csoporton belül relatíve csökken – de összlétszámában és a népességre vetített arányában így is nő – a rokkantnyugdíjasok aránya, míg az öregségi nyugdíjasoké növekszik.

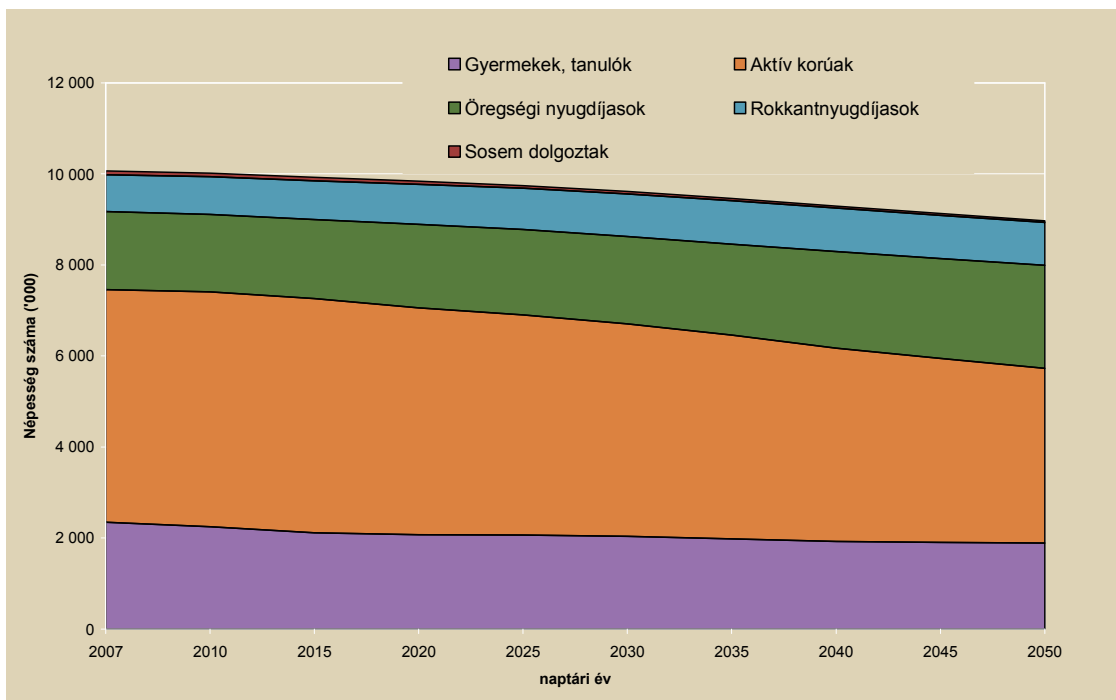
A rokkantnyugdíjasok létszámának alakulására a következő tényezők hatnak:

- A rendelkezésre álló adatok és kutatások alapján a demográfiai előrejelzéseken belül a rokkantakra és nem-rokkantakra eltérő halandósági jellemzők vonatkoznak, a rokkantak halandósága magasabb.
- A halandóság ezzel együtt is a rokkantnyugdíjasok esetében is javul a következő évtizedekben, azaz tovább élnek, és így arányuk is növekszik a teljes népességben.
- Az utóbbi években csökkenni kezdett az új megállapítású rokkantnyugdíjak száma/aránya. Várható, hogy a szigorításoknak lesz valamelyes hatása, ezt tartalmazza a modell. Ezzel ellentétes hatást fejt ki az, hogy az előrehozott nyugdíjazás szabályai a következő években még szigorodnak, így a rokkantnyugdíj mint menekülő pálya vonzása még fennáll egy ideig.
- Az előrejelzések szerint a népesség iskolai végzettsége tovább javul a jövőben. Míg 2001-ben a lakosság 30,5%-ának van közép- vagy felsőfokú végzettsége (a 24 évesnél idősebbek közt 36,5%), 2050-re a népesség 67,5%-a (a 24 évesnél idősebbek 80%-a) már bír legalább érettségivel. A jelentés alapjául szolgáló feltételezés-rendszerben a magasabb iskolai végzettség várhatóan jobb munkapiaci pályát, és alacsonyabb rokkantossági valószínűséget jelent.

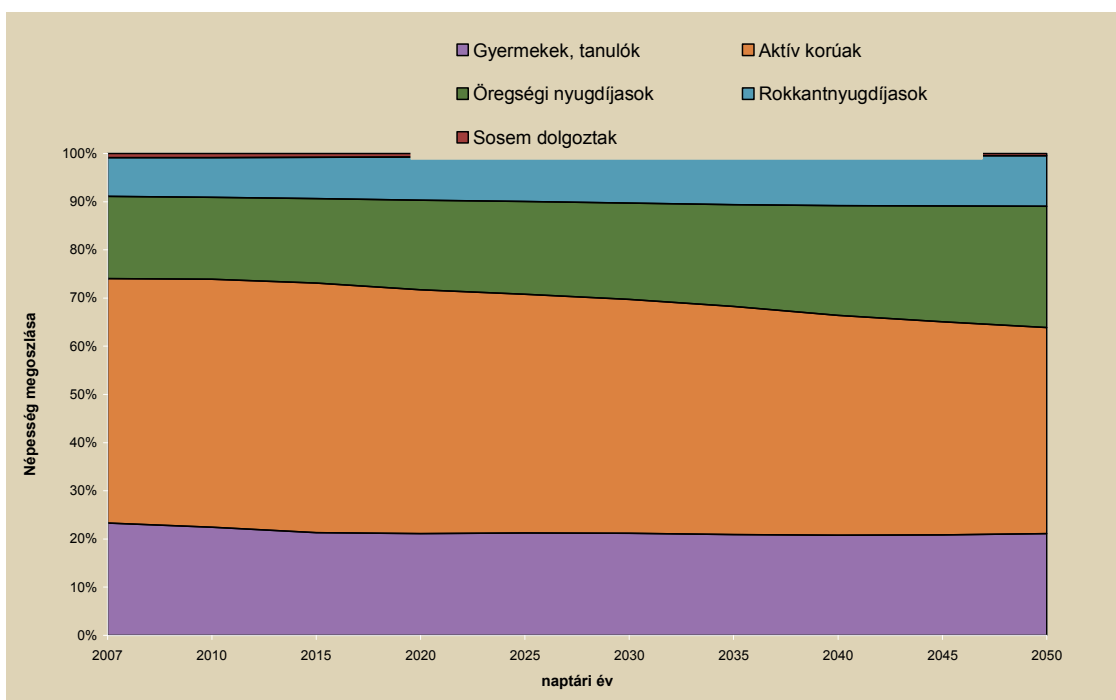
⁷ Ebben az utóbbiban a korfa kedvezőtlen alakulásán túl benne van az iskolázottság prognosztizált javulásával együttjáró kitolódás az átlagos tanulmányi időben, a későbbi belépés a munkaerő-piacra.

Mindezen tényezők eredője az, hogy a rokkantnyugdíjasok száma és aránya ugyan növekszik, de messze nem az öregségi nyugdíjasokra jellemző dinamikával.

A népesség megoszlása

A népesség megoszlása

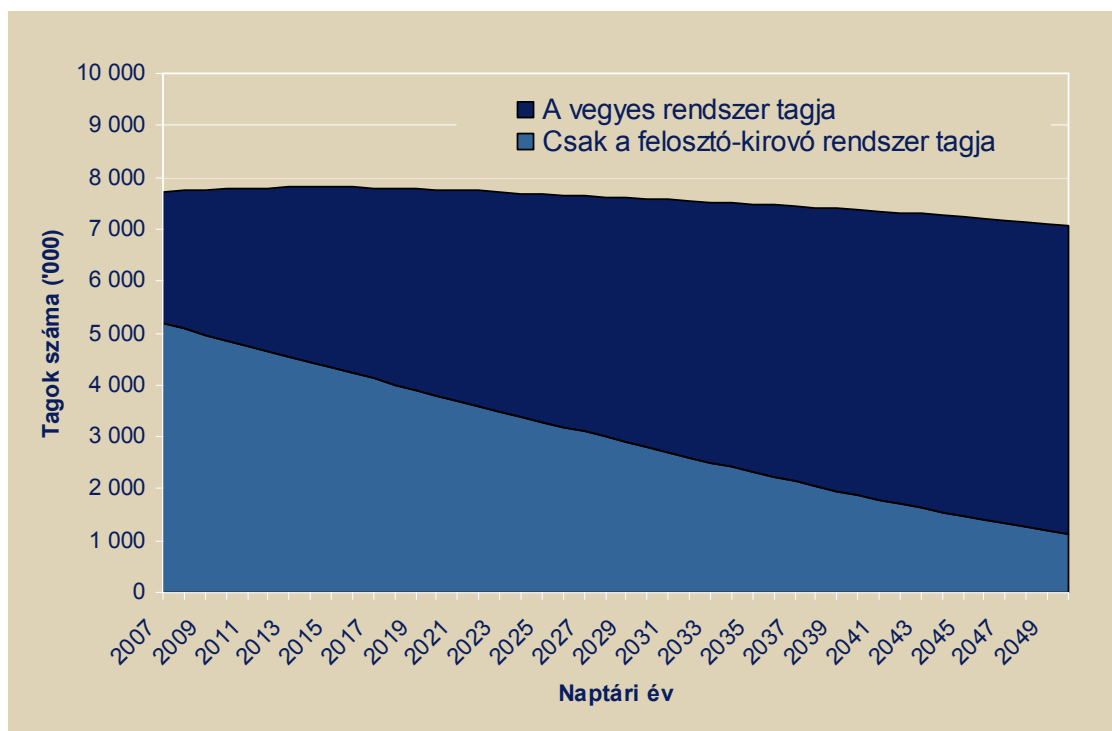

Az adatbázisban szereplő tagok a vegyes rendszer fokozatos beérésével egyre inkább a vegyes rendszer tagjai lesznek: ma még 67%-uk csak az 1. pillér tagja (vagy onnan ment nyugdíjba és kizárólag onnan kapja a nyugdíját), míg 2050-re már 84%-uk a vegyes rendszer tagja lesz (vagy nyugdíjasként mindkét forrásból kapja járandóságát).

Az adatbázis tagjai (aktív korúak, nyugdíjasok, örökgammák együtt, ezer fő)

	2007	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
az adatbázis tagjai	7 723	7 773	7 808	7 764	7 676	7 580	7 481	7 367	7 232	7 078
vegyes rendszer tagja	2 547	2 918	3 483	3 962	4 386	4 787	5 164	5 494	5 756	5 938
csak az 1. pillér tagja	5 176	4 855	4 325	3 802	3 290	2 793	2 317	1 873	1 477	1 139

Az adatbázis tagjai

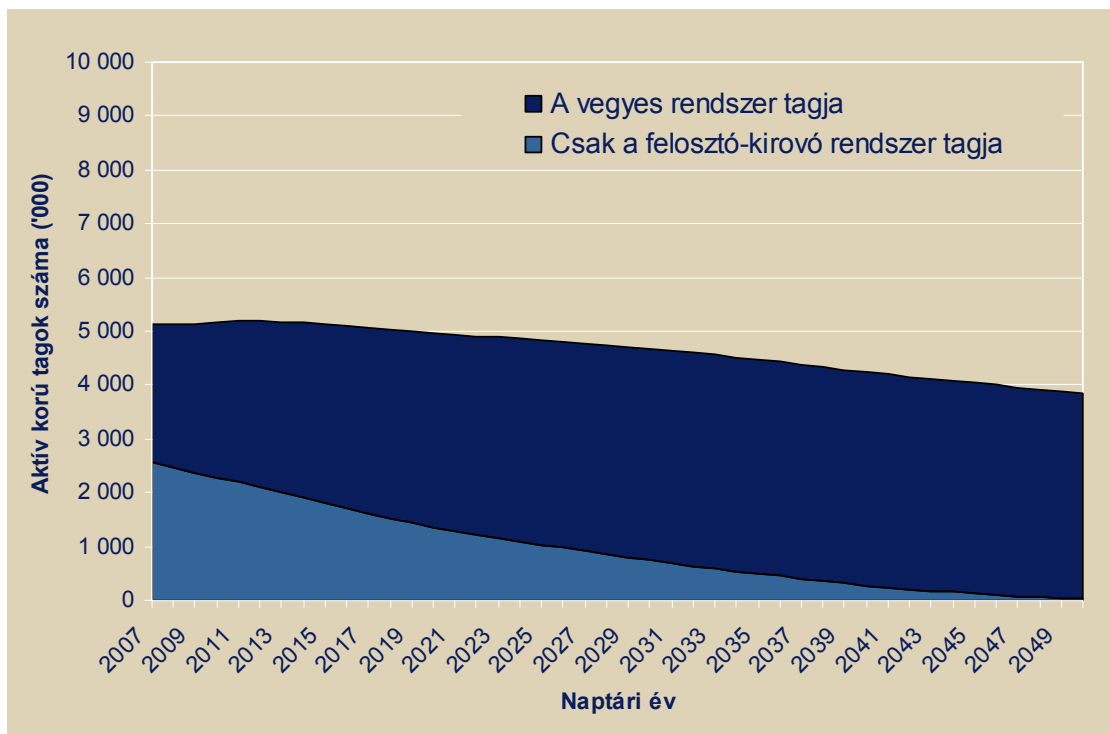

Ha csak az aktív korúakat (már nem tanulók, még nem nyugdíjasok) tekintjük, az átmenet értelemszerűen gyorsabb. Már ma is a tagok fele a vegyes rendszer tagja, s ez az időszak végére gyakorlatilag teljessé válik.

Az aktív korúak (ezer fő)

	2007	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
aktív korúak	5 115	5 159	5 141	4 980	4 832	4 668	4 482	4 242	4 044	3 839
vegyes rendszer tagja	2 538	2 874	3 336	3 624	3 805	3 920	3 987	3 967	3 923	3 818
csak az 1. pillér tagja	2 577	2 285	1 805	1 355	1 027	748	495	275	121	21

Az aktív korúak

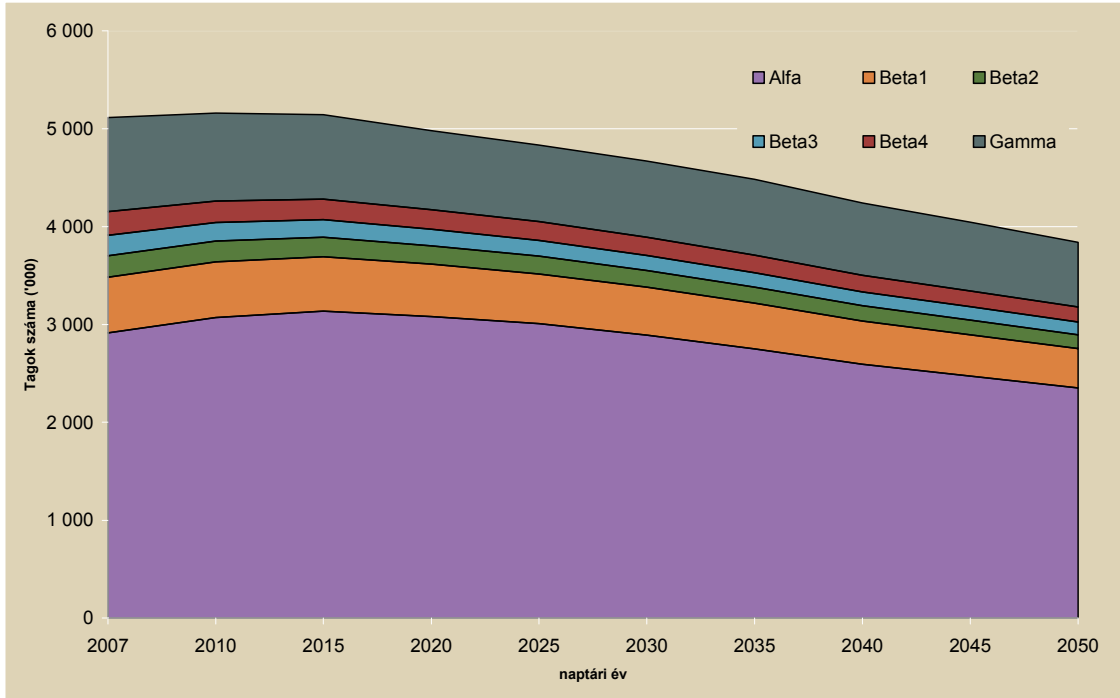

Az aktív korúak között külön kimutatjuk a különböző kategóriákat, alfától a bétákon keresztül gammáig. Míg az alfák aránya – tehát azoké, akik folyamatosan dolgoznak – végig igen alacsony marad nemzetközi összehasonlításban (hiszen nem tételeztünk fel változást a foglalkoztatási folyamatokban), mégis enyhe javulás figyelhető meg. Ennek alapvető oka az, hogy – összhangban a korábbi trendekkel – a demográfiai előrejelzések az iskolázottság mértékének további javulását tartalmazzák, és a javuló iskolázottságú tagok átmenetvalószínűségi mátrixai is jobbak lesznek. Ezzel összhangban megfigyelhető az is, hogy az örökgammák aránya is lecsökken, számuk megfeleződik 2050-re.

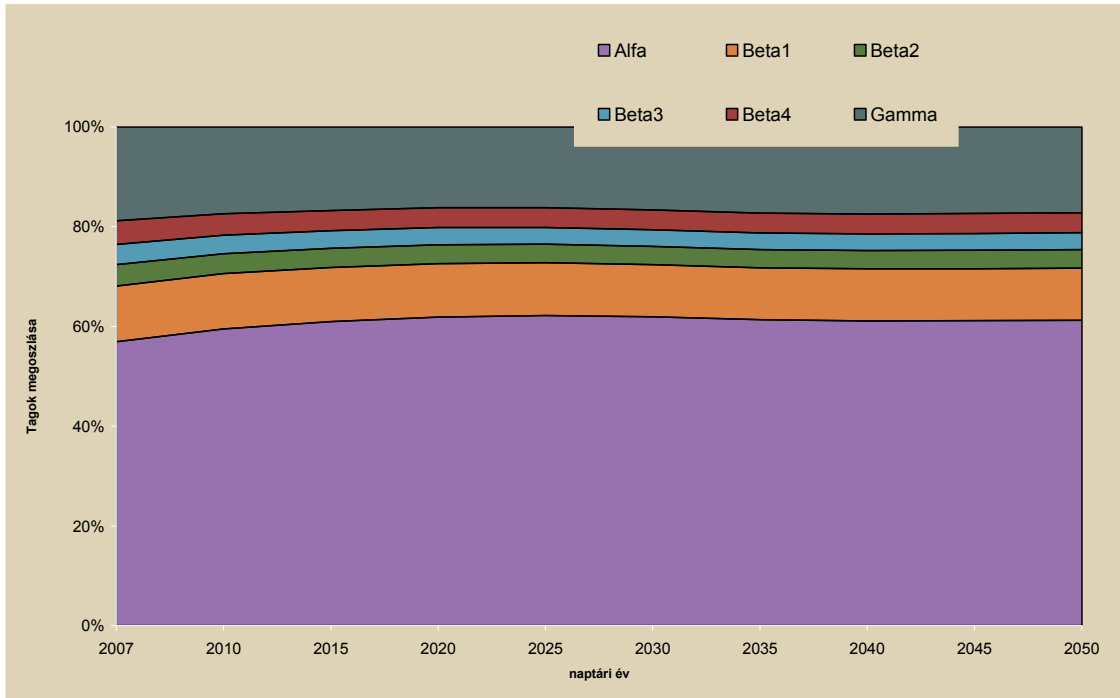
	2007	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Alfa	57,0%	59,5%	61,0%	61,9%	62,2%	61,9%	61,4%	61,1%	61,1%	61,2%
Beta1	11,1%	11,1%	10,9%	10,7%	10,6%	10,5%	10,4%	10,4%	10,5%	10,5%
Beta2	4,3%	4,0%	3,9%	3,8%	3,7%	3,7%	3,7%	3,7%	3,7%	3,7%
Beta3	4,1%	3,7%	3,5%	3,4%	3,4%	3,3%	3,3%	3,3%	3,3%	3,4%
Beta4	4,7%	4,3%	4,1%	4,0%	4,0%	4,0%	4,0%	4,0%	4,0%	4,0%
Gamma	18,8%	17,4%	16,7%	16,2%	16,2%	16,6%	17,3%	17,4%	17,4%	17,2%

Fontos hangsúlyozni ismét a korábban leírt változatlan feltételezéseket: (1) javuló iskolázottság valóban magasabb foglalkoztatáshoz vezet; (2) javuló iskolázottság és a magasabb foglalkoztatottság lehetősége valóban változatlan járulékfizetési hajlandóságot is jelent. A számítások mögött alapesetben ezek a feltételezések állnak.

Az aktív korúak munkapiaci megoszlása

Az aktív korúak munkapiaci megoszlása

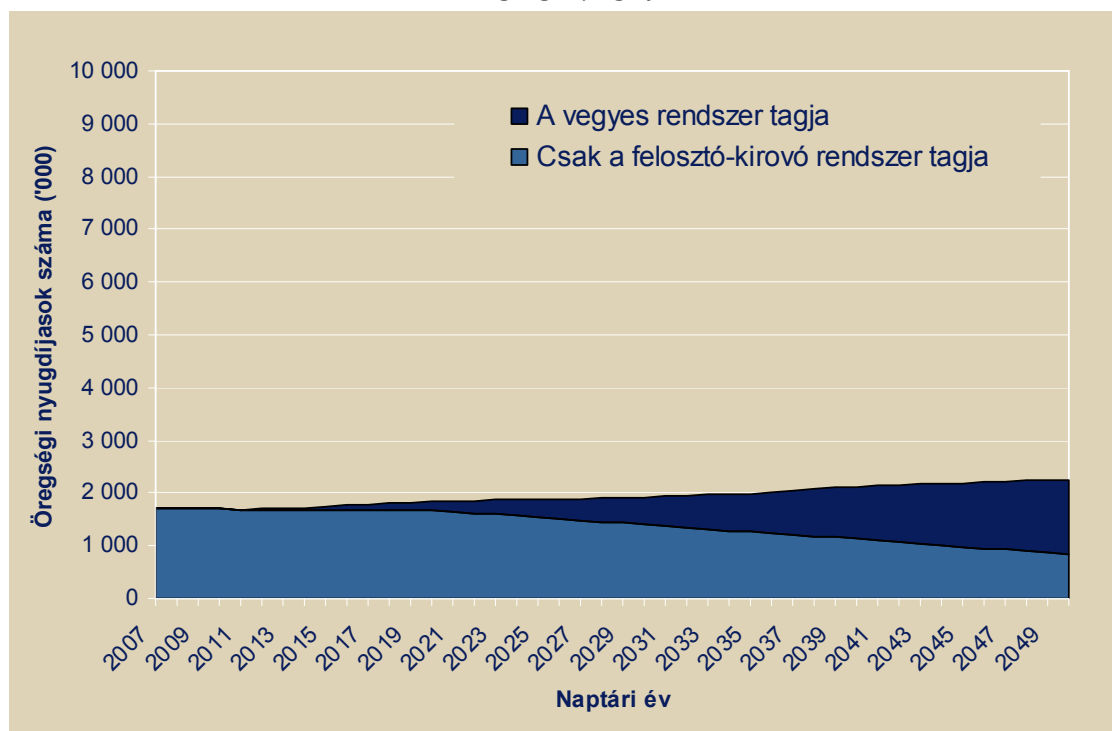

A nyugdíjasok nagy része még sokáig csak az 1. pillérből kapja járadékát: ma még praktikusán nincs a 2. pillérből nyugdíj szolgáltatás, és 2050-ben is az öregségi nyugdíjasok 37%-a még mindig csak az 1. pillérről szorult. A modellezés eredménye alapján 2040 és 2045 között kerülhetnek többségbe a már a vegyes rendszerből nyugdíjat kapók.

Az öregségi nyugdíjasok (ezer fő)

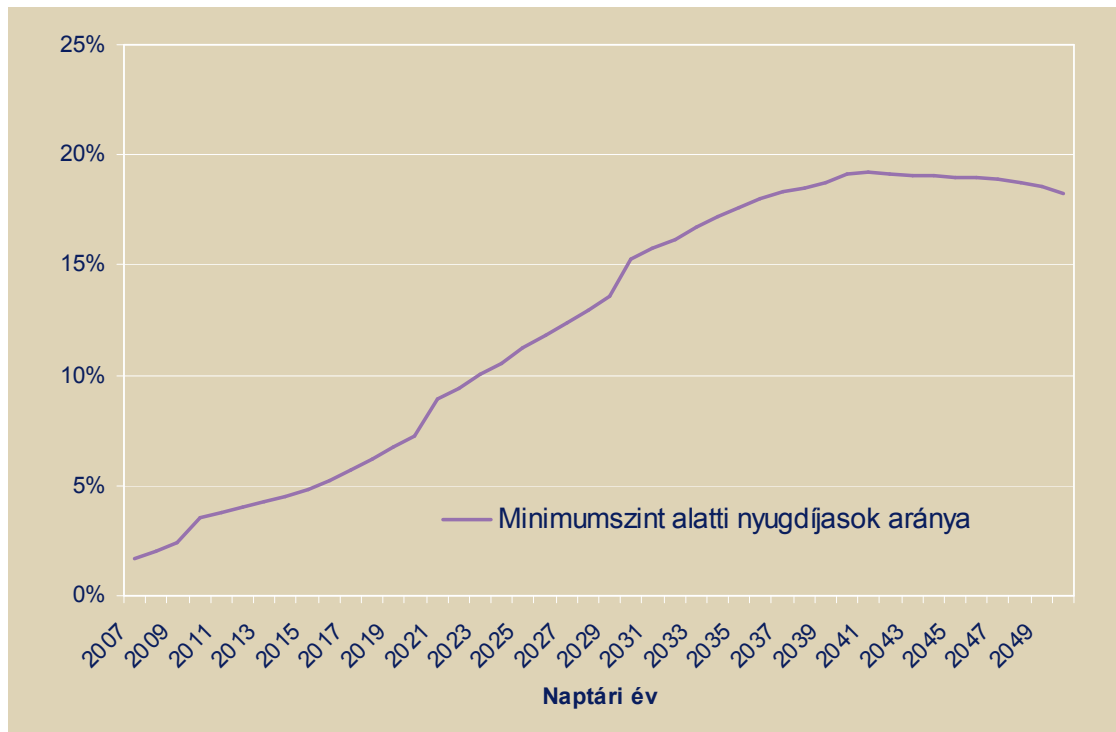
	2007	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
öregségi nyugdíjasok	1 716	1 708	1 737	1 836	1 876	1 924	1 996	2 124	2 196	2 259
vegyes rendszer tagja	1	9	54	172	330	522	733	993	1 214	1 428
csak az 1. pillér tagja	1 715	1 699	1 684	1 664	1 546	1 402	1 263	1 131	982	831

Az öregségi nyugdíjasok

A következő évtizedekben erőteljesen növekedhet azok száma, akik semmilyen vagy csak nagyon alacsony nyugdíjhoz jutnak. Ők alapvetően a gammák (örök- és nem örök), továbbá a béták (főleg béta 3 és 4) közül kerülnek ki, akik vagy nem tudnak felhalmozni elegendő szolgálati viszonyt ahhoz, hogy megnyíljon a nyugdíjjogosultság, vagy éppen csak annyit érnek el, és emiatt igen alacsony lesz a megállapított nyugdíjuk. Ha egy minimumszintet 30 ezer Ft-nál húzunk meg (2006-os árszinten), amely egyébként közel van a mai minimumnyugdíjhoz (amelynél kevesebbet senki nem kaphat, akinek egyébként megvan a kellő hosszúságú szolgálati viszonya), akkor az ezen szint alá kerülők aránya (beleértve azokat, akik semmit sem kapnak) az időszak végére megközelíti az öregségi nyugdíjasok 20%-át, számuk pedig meghaladja a 400 ezret.

Minimumszint (2006: 30 ezer Ft) alatti nyugdíjjal bírók aránya⁸

III. Gazdasági mutatók

A társadalombiztosítási nyugdíj 1. pillér egyenlege az alapfeltételezések mellett a jelenlegi, a GDP 1%-át megközelítő éves hiányszintről indulva a következő 25-30 évben ennél alacsonyabb hiányt mutat éves szinten, majd 2030 után ismét növekedésnek indul, és 2050-re az éves hiány már a GDP 3,7%-át teszi ki. Ez az adat nem veszi figyelembe a 2. pillér miatti átmeneti addicionális finanszírozási terhet: azzal is számolva összesen, a jelenlegi éves mintegy 2% hiányszintről indulva ez 1,4-1,5%-ra mérséklődik 2025-30 magasságában, majd 2050-re ismét 4%-ot meghaladó mértéket ölt. Az átmeneti hiány finanszírozása a GDP kb. 1,2-1,3%-át teszi ki a következő évtizedekben, majd csökkenni kezd, ahogy megindulnak a tömeges szolgáltatások a 2. pillérből is.

2050 után nem sokkal a vegyes rendszer egyenlege már jobbá válik (kevésbé negatív), mint – a költségvetés és a tb-pillér között a 2. pillér felfutása miatti – transzferek nélkül számított hiány. A vegyes rendszer bevezetéséből és felfuttatásából adódó átmeneti pótlólagos deficit tehát eddig tart, innentől a tb-pillérből fizetendő kisebb nyugdíjterhelés (amely részt ehelyett a vegyes rendszer tagjai a magánnyugdíjpénztáraktól kapnak) már nagyobb tétel, mint amitől az első pillér akkor folyó szinten elesik a második pillérbe átirányított tagdíjbefizetések miatt. Ismét hangsúlyozandó, hogy végig, ezen pont előtt és után is fiskális szempontból a teljes hiány a mérvadó, mivel ezt kell a költségvetésből finanszírozni.

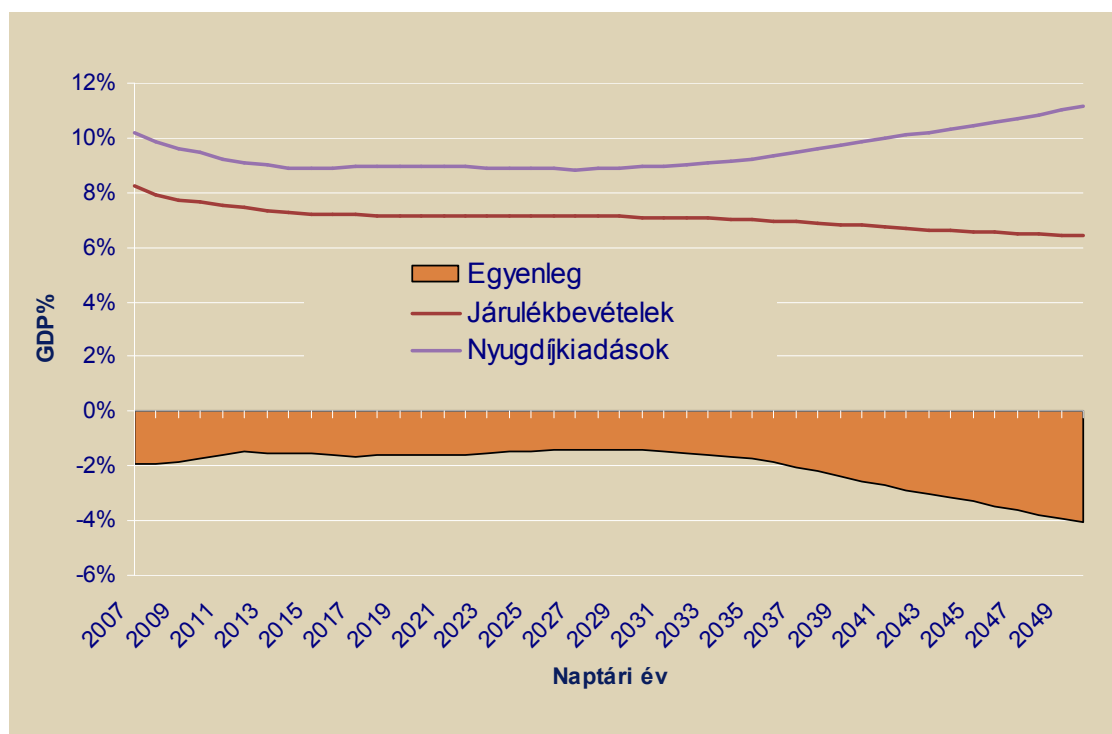
⁸ Ideértve azokat is, akik egyáltalán nem kapnak nyugdíjat.

Az 1. pillér egyenlege - összefoglalás

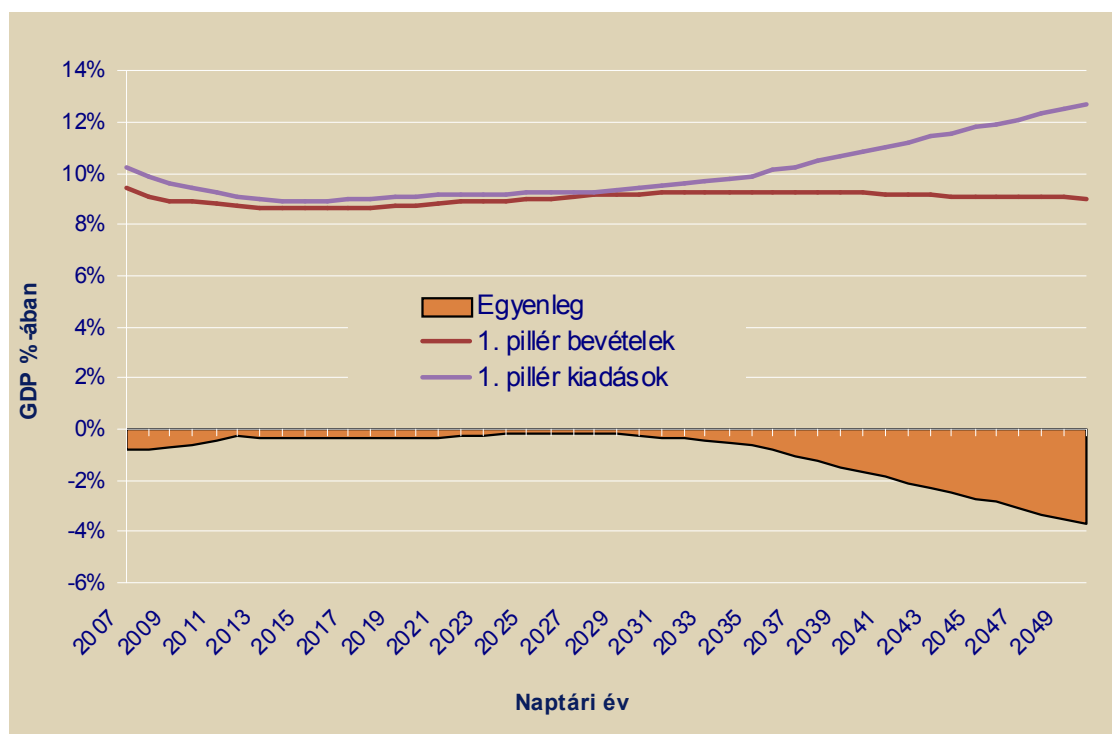
HUF '000 000 000	2007	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
1. pillér bevételei	2 390	2 843	3 563	4 530	5 740	7 113	8 546	9 805	11 165	12 689
1. pillér kiadásai	2 592	3 032	3 695	4 708	5 870	7 313	9 139	11 566	14 421	17 841
1. pillér egyenlege	-202	-189	-131	-178	-130	-200	-593	-1 760	-3 255	-5 152
Egyenleg a 2. pillér miatti transzfer nélkül	-490	-560	-640	-831	-918	-1 107	-1 587	-2 702	-4 053	-5 703
GDP%										
1. pillér bevételei	9,42%	8,88%	8,61%	8,79%	9,02%	9,20%	9,29%	9,22%	9,11%	9,06%
1. pillér kiadásai	10,21%	9,46%	8,93%	9,13%	9,22%	9,46%	9,94%	10,87%	11,77%	12,74%
1. pillér egyenlege	-0,79%	-0,59%	-0,32%	-0,35%	-0,20%	-0,26%	-0,64%	-1,65%	-2,66%	-3,68%
Egyenleg a 2. pillér miatti transzfer nélkül	-1,93%	-1,75%	-1,55%	-1,61%	-1,44%	-1,43%	-1,73%	-2,54%	-3,31%	-4,07%

A valójában finanszírozandó hiányt az alábbi ábra mutatja. Ebben szerepel a 2. pillér bevezetése miatti átmeneti deficit is. Az ezt követő ábra, amely ezt az átmeneti deficitet nem tartalmazza (azaz a kieső járulékbevételeket pótló költségvetési transzfert az 1. pillér bevételeként szerepelteti), valójában egy „mi lett volna ha” megközelítésnek felel meg, amely a vegyes rendszer bevezetése nélküli folyamatot mutatja, s így csak tájékoztatásra szolgál.

Az 1. pillér egyenlegének alakulása a költségvetési transzfer (2. pillér) hatása nélkül

Az 1. pillér egyenlegének alakulása

Az alábbi táblázat és ábrák az 1. pillér bevételeit és kiadásait bontja fő tényezőkre.

Az 1. pillér bevételeinek és kiadásainak fő összetevői

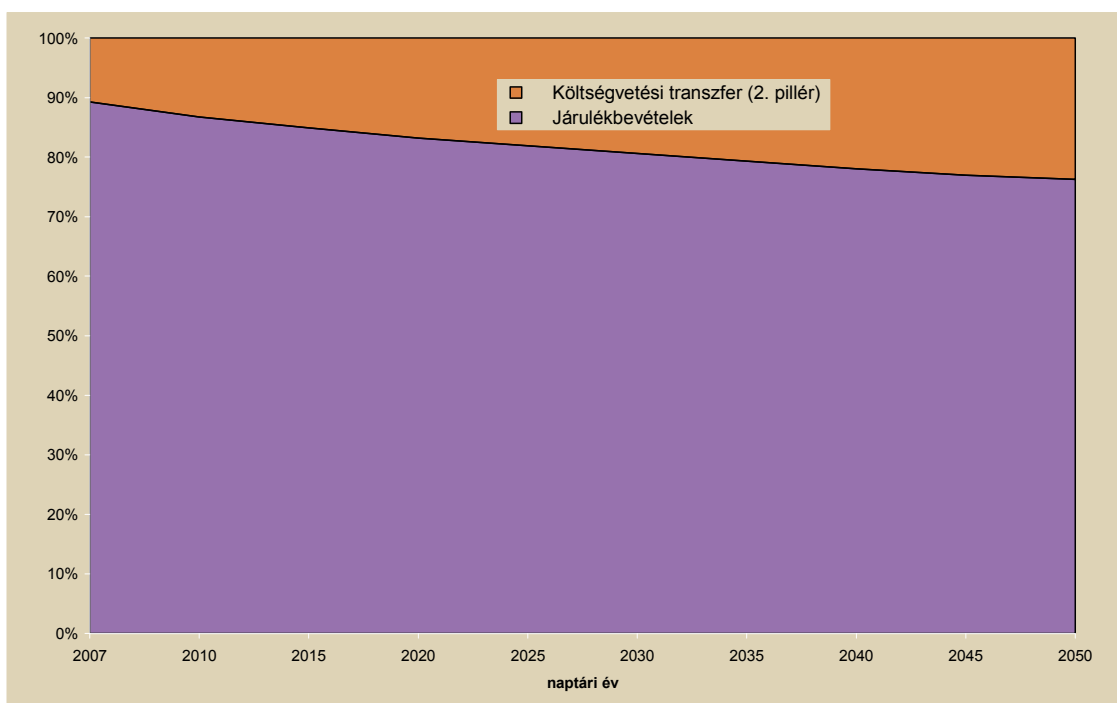
HUF '000 000 000	2007	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Bevételek	2 390	2 843	3 563	4 530	5 740	7 113	8 546	9 805	11 165	12 689
Ebből:										
Járadékbevételek	2 095	2 451	2 989	3 692	4 555	5 493	6 433	7 224	8 055	9 027
Költségvetési transzfer (2. pillér)	288	374	531	745	1 007	1 319	1 675	2 031	2 409	2 810
Kiadások	2 592	3 032	3 695	4 708	5 870	7 313	9 139	11 566	14 421	17 841
Ebből:										
Öregségi nyugdíj	1 788	2 067	2 473	3 134	3 818	4 614	5 613	7 011	8 679	10 694
<i>ebből : 13. havi nyugdíj</i>	<i>125</i>	<i>150</i>	<i>178</i>	<i>226</i>	<i>276</i>	<i>334</i>	<i>406</i>	<i>507</i>	<i>629</i>	<i>777</i>
Rokkantsnyugdíj	668	776	937	1 143	1 406	1 752	2 190	2 688	3 238	3 866
<i>ebből : 13. havi nyugdíj</i>	<i>48</i>	<i>56</i>	<i>67</i>	<i>80</i>	<i>97</i>	<i>118</i>	<i>144</i>	<i>174</i>	<i>206</i>	<i>241</i>
Özvegyi ellátás	102	155	233	309	396	499	613	729	838	960
Árvaellátás	34	31	29	30	33	37	42	48	55	62
Transzfer a költségvetésbe (2. pillér)	0	3	22	92	218	411	681	1 090	1 611	2 259

Érdemes kiemelni a bevételek és kiadások utolsó sorait, a transzfer a költségvetésből illetve költségvetésbe tételeket. A vegyes rendszer tagjai a nyugdíjjáradékuk egy részét tagdíjként a saját egyéni számlájukra fizetik. Ez az összeg folyó értelemben hiányzik a felosztó-kirovó rendszerben a már nyugdíjasok aktuális nyugdíjának finanszírozásából. Ezt pótolja ki a központi költségvetés, s ezt nevezük átmeneti deficitnek. Ugyanakkor ennek megvan a másik

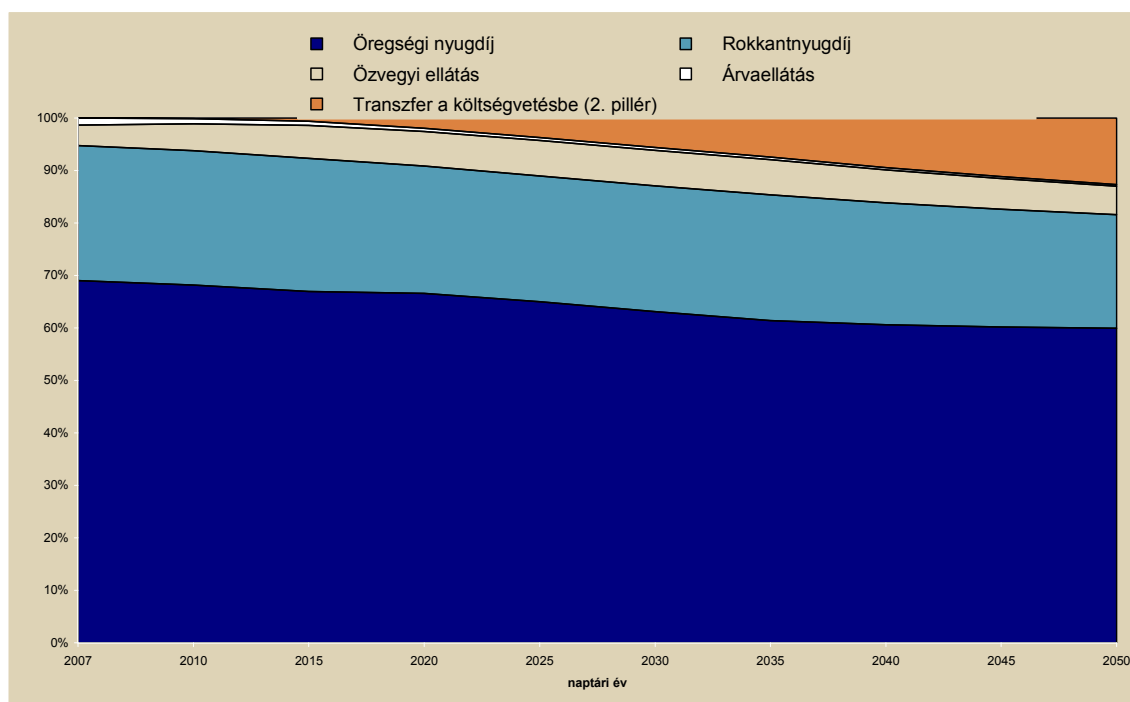
lába is: a tb-kassza megkapta a vegyes rendszer tagjai után is a teljes összeget (egy részét a költségvetéstől), de amikor ezek a tagok nyugdíjba mennek, számukra az 1. pillér 25%-kal kevesebb nyugdíjat fizet. Így tehát ezen a ponton ezt a fennmaradó részt a tb visszautalja a költségvetésnek. Mintha egy kölcsönt törlesztene.

Technikailag ezért jelenik meg a modellben a költségvetéstől származó transzfer még 2050-ig és utána is, miközben a költségvetésbe irányuló transzfer egyre nő. A kettő egyenlege az, amely megfordul 2055 körül, s nettó értelemben már a tb utal többet a költségvetés felé. Azaz ekkorra lesz a 2. pillér bevezetéséből származó átmeneti deficitből „átmeneti szufficit”.

Az 1. pillér bevételei fő összetevőinek alakulása

Az 1. pillér kiadásai fő összetevőinek alakulása

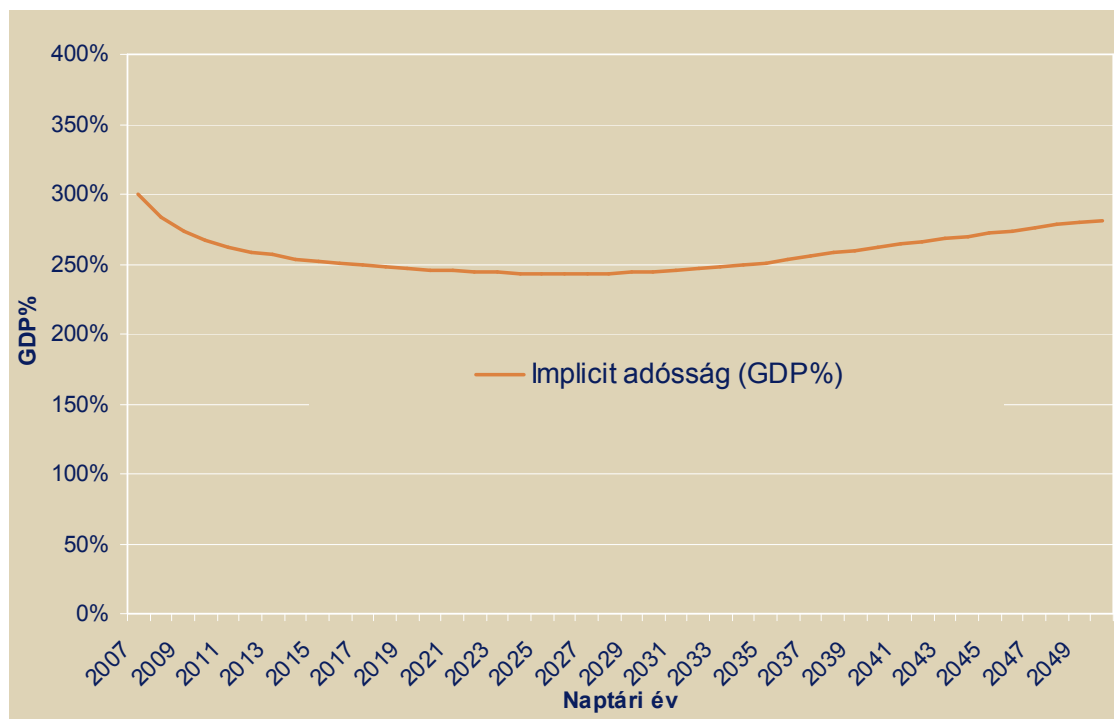
A nyugdíjrendszer implicit adóssága (más szóval: fedezetlen kötelezettsége) az éves szinten adódó hiányok összességéből adódik. Ezt az értéket úgy nyerhetjük ki, ha a már a rendszerben lévő aktív tagok által fizetett járulékok jelenértékét⁹ csökkentjük a már a rendszerben lévő nyugdíjasoknak és aktívoknak (a jövő nyugdíjasainak) fizetendő nyugdíjak összegének jelenértékével. Az így értelmezett implicit adósság a nyugdíjrendszer kötelezettségét mutatja a jelenlegi tagok felé, akik már beléptek a rendszerbe. Ezt az implicit adósságot a mindenkori GDP százalékában mutatja be az ábra. Az így számított implicit adósságba nem számítanak bele a számítás tárgyéve után a munkaerőpiacra belépők (sem járulékfizetéseik, sem pedig a majdani nyugdíjuk finanszírozása). Más szavakkal, a 2007-re kimutatott 300% azt jelenti, hogy ha valakinek átadnánk a rendszer működtetését azzal, hogy a nyugdíjasoknak fizesse a nyugdíjakat, az aktívaktól pedig aktív koruk végéig szedje a járulékaikat majd fizesse az ő nyugdíjaikat is, akkor ő a GDP 300%-át kérné ezért egy összegben ahhoz, hogy számára ez nullszaldós legyen. A holnaptól a munkaerő-piacra belépőket pedig teljesen külön kezelnénk ettől.

Idősorosán bemutatva ugyanezt azt jelenti, hogy 2008-ra számolva a 2008-ban aktívak és nyugdíjasok számítanak (2007-hez képest az egy év alatt aktív korból vagy nyugdíjasként elhunytak illetve az utolsó évben a munkaerő-piacra beléptek jelentik a differenciát az állományban), 2050-re pedig a 2050. évi aktív korúak és nyugdíjasok.

Látható, hogy a XXI. század első felében, átmeneti javulást követően (amelyeket az egyes éves hiányok átmeneti csökkenésekor is láthattunk) 2050-re ismét egy romló trendben gyakorlatilag elérjük a jelenlegi 300% közeli értéket. Ennek az értéknek a szintje is riasztóan magas, és a változási dinamikája még inkább – azaz, hogy beavatkozás nélkül romlani fog.

⁹ 5% nominális diszkontrátát alkalmazva, amely 2% hosszú távú inflációból és 3% kockázatmentes reálkamatlábból adódik.

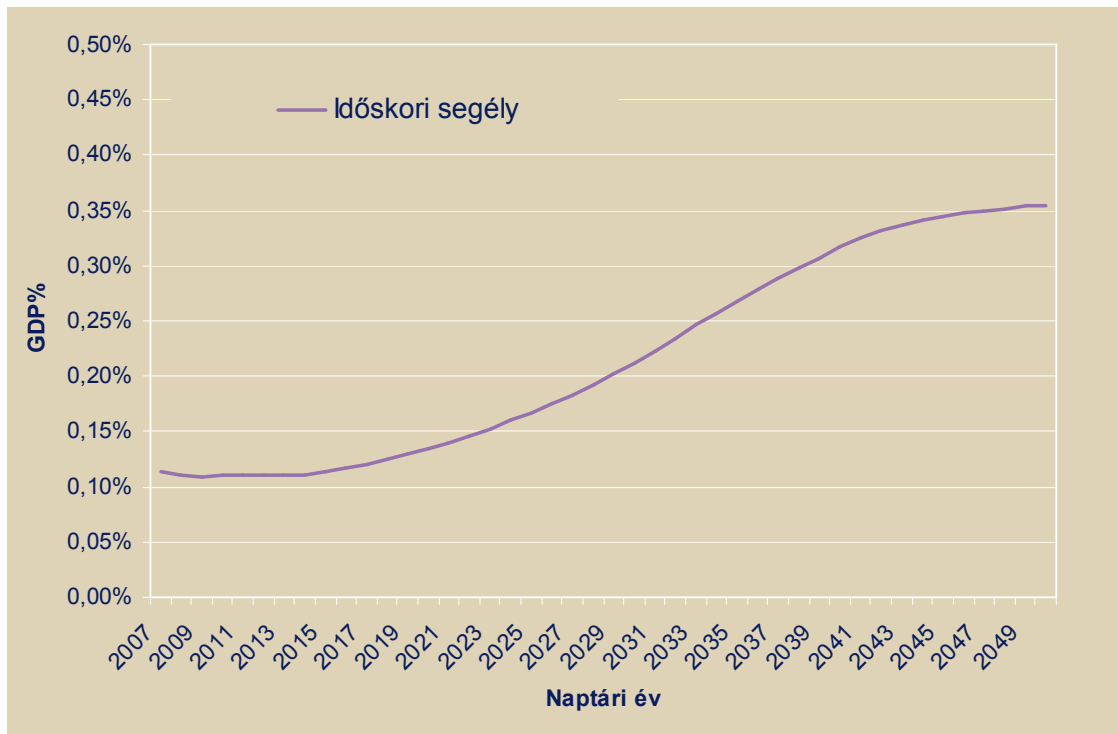
A rendszer implicit adóssága

Eddigi számításaink nem vették figyelembe azt a kérdést, hogy van-e az államnak teendője azokkal, akiknek az időskori jövedelme nem fog elérni egy minimális szintet sem. Korábban bemutattuk, hogy 2040-50-re az öregségi nyugdíjasok 20%-át, 400 ezer főt is kitehet azok száma, akik nyugdíja nem érné el mai értéken a 30 ezer forintot sem (és köztük nagyon sokan vannak olyanok, akiknek egyáltalán nem lenne nyugdíja). Az alapváltozat nem kíván spekulációkba bocsátkozni a tekintetben, hogy ők végülis hozzájutnak-e majd mégis valamilyen jövedelemhez, és hogy ennek formája bármilyen nyugdíj, avagy segély lehetne-e adott esetben. Mindössze arra hívjuk fel a figyelmet, hogy folyamatosan növekvő teherként ez az esetleg bekövetkező rejtett kötelezettség, amelyet úgy számítunk, hogy mindenkinek legyen garantálva a mai értéken legalább 30 ezer forint, 2050-re elérheti a GDP 0,35%-át. Míg formálisan ezt nem számítjuk hozzá a nyugdíjrendszer hiányához, nem árt tudni róla.

A NYIKA feladata nem önmagában a társadalombiztosítási nyugdíj, hanem az időskori jövedelem-biztonság teljes rendszerének áttekintése, és a kapcsolatok elemzése. Ezért az, hogy az alapváltozatban ezt a kérdést nem elemezzük tovább, nem jelenti azt, hogy a lehetséges alternatív nyugdíj-paradigmák vizsgálatakor nem kell részletesen kitérni erre a kérdésre. A problémát a nyugdíjrendszeren belül vagy azon kívül célszerű-e kezelni, alanyi vagy rászorultsági alapon célszerű-e megközelíteni: ezek lehetnek a fő elágazási pontok.

Az időskori alacsony nyugdíjakkal kapcsolatos rejtett kötelezettségek

Végül kitérünk a 2. pillér adataira is. Egyenlegről itt nem beszélhetünk olyan értelemben, mint az 1. pillér esetében, hiszen nem a folyó befizetések adják a folyó kifizetések alapját. Fontos azonban az, hogy míg jelenleg sem a befizetések, sem a felhalmozott vagyon nem igazán jelentősek még nemzetgazdasági méretekben (szolgáltatások pedig egyelőre nincsenek), 2050-re már egy minden tekintetben érett rendszerről beszélhetünk: a teljes állomány elérheti a GDP 80%-át, s a szolgáltatások mértéke már megközelíti az aktuális befizetésekét. Emlékeztetőül: 2050-ben már 1,4 millióan kapnak a 2. pillérből is nyugdíjat, és 3,8 millió aktív fizet a pénztárakba tagdíjakat.

A 2. pillér vagyon-állománya, befizetések és szolgáltatások

HUF '000 000 000	2007	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
2. pillér teljes állomány	1 809	3 389	7 211	13 196	21 902	33 735	48 883	67 235	88 577	112 576
2. pillér befizetések	288	374	531	745	1 007	1 319	1 675	2 031	2 409	2 810
2. pillér szolgáltatások	4	8	25	74	171	348	638	1 129	1 794	2 646
GDP%										
2. pillér teljes állomány	7.13%	10.58%	17.42%	25.59%	34.41%	43.65%	53.15%	63.19%	72.28%	80.41%
2. pillér befizetések	1.13%	1.17%	1.28%	1.44%	1.58%	1.71%	1.82%	1.91%	1.97%	2.01%
2. pillér szolgáltatások	0.01%	0.03%	0.06%	0.14%	0.27%	0.45%	0.69%	1.06%	1.46%	1.89%

IV. Érzékenység-vizsgálat

Az 1. pillér – a 2. pillér miatti költségvetési transzferek nélküli – bevételeinek, kiadásainak és egyenlegének érzékenységvizsgálata során a bérinfláció, a halandóság illetve a kamatlábak esetében történt $\pm 25\%$ -os eltérés a különböző vizsgálatokban; illetve az utolsó esetben egy 65 évre történő fokozatos korhatár-emelés hatása is vizsgálatra került¹⁰. Az érzékenység-vizsgálat részleteit a Deloitte Zrt. által elkészített teljes dokumentáció tartalmazza.

Az érzékenység-vizsgálat alapján látható, hogy elsősorban a kiadási oldalon, ott is leginkább a bérinflációra és a halandóságra vonatkozó előrebecslő paraméterek bizonytalansága okozhat jelentősebb, akár 1-1 százalékpontos GDP-arányos eltérést a számításból adódó értékhez képest. A többi paraméter mozgatója önmagában csak néhány tized százalékos eltéréshez vezet. A táblázatban szereplő korhatáremelés sor kevésbé egy bemeneti paraméter bizonytalanságára, inkább egy lehetséges parametrikus szabályváltozásra utal, ahol jól látszik, hogy már egy lassú átmenetnek is érzékelhető hatása van elsősorban a kiadási, kisebb mértékben a bevételi oldalon is.

Az összképet tekintve az látható, hogy – a 2. pillér miatti költségvetési transzferektől megtisztított – egyenleg alakulása 2050-re hozzávetőlegesen a GDP 3-5%-ának megfelelő hiányt indukálhat. Több paraméter egyidejű egyirányú eltérése a modellben szereplő várakozásoktól a hibahatárt értelemszerűen még inkább növelheti. Ugyancsak nem szabad elfelejteni, hogy a GDP növekedési ütemére és jövőbeli értékeire is csak korlátozott megbízhatóságú előrejelzések lehetnek.

Amint azt a bevezetésben már leírtuk, a kapott eredmények a fentiekén túlmenően még legalább három további okból sem tekinthetők pontosnak, illetve „előrejelzésnek” (nem teljes körű és pontosságú adatok a múltbeli munkapiaci trendekről, amelyek meghatározzák a mai aktívák egy részének szolgálati jogviszonyát és majdani nyugdíjszintjét; jogszabályértelmezési bizonytalanságok a 2013-at követő időszakra; viselkedési minták, járulék-fizetési hajlandóság és más jellemzők jövőbeli alakulásának kiszámíthatatlansága).

Összességében tehát azzal lehet végezni a Nyugdíj és Időskor Kerekasztal összefoglalóját a társadalmi és gazdasági hatásvizsgálat „változatlan nyugdíjrendszer” paradigmájának központi értékek szerinti futtatásából adódó eredményeiről, amivel kezdtük. A kinyert összkép összhangban van a korábban elkészült modellszámításokkal (PM, MNB, mások), és visszaigazolja azt, hogy a jelenlegi nyugdíjrendszer, a mai paraméterekkel, a feltételezések változatlansága mellett és a mai működési logikában, egy átmeneti, még viszonylag kisebb gondokat jelentő időszakot követően komoly problémákkal fog küzdeni a következő évtizedekben is, s ezek a gondok különösen 2030-35 után erősödnek fel jelentősen. Anélkül, hogy az eredményeket pontos előrejelzésnek tekinthetnénk, ezzel vethetjük majd össze a más lehetséges megközelítésben felvázolandó nyugdíj-paradigmák jellemzőit.

¹⁰ Ebben a modellszámításban egy igen lassú és elnyújtott, 2018-tól induló és 2028-ra egységesen 65 évre növekvő korhatáremelés szerepel a példa kedvéért. Ez semmilyen tekintetben NEM a Kerekasztal ajánlása; ez egy számpélda.

Az 1. pillér bevételeinek érzékenység-vizsgálata* (a GDP százalékában, különböző forgatókönyvek esetén)										
	2007	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Központi érték	8.3%	7.7%	7.3%	7.3%	7.4%	7.5%	7.5%	7.3%	7.1%	7.1%
bérinfláció +25%	8.4%	7.8%	7.3%	7.3%	7.4%	7.4%	7.4%	7.2%	7.0%	6.9%
bérinfláció -25%	8.2%	7.6%	7.3%	7.3%	7.5%	7.6%	7.6%	7.4%	7.3%	7.2%
halandóság +25%	8.3%	7.7%	7.3%	7.3%	7.4%	7.5%	7.4%	7.3%	7.1%	7.0%
halandóság -25%	8.3%	7.7%	7.3%	7.4%	7.5%	7.5%	7.5%	7.3%	7.2%	7.1%
kamatláb +25%	8.3%	7.7%	7.3%	7.4%	7.5%	7.6%	7.6%	7.5%	7.4%	7.3%
kamatláb -25%	8.3%	7.7%	7.3%	7.3%	7.4%	7.4%	7.4%	7.2%	7.0%	6.9%
korhatáremelés	8.3%	7.7%	7.3%	7.4%	7.5%	7.6%	7.7%	7.5%	7.4%	7.3%

* a 2. pillér miatti költségvetési transferek nélkül

Az 1. pillér kiadásainak érzékenység-vizsgálata* (a GDP százalékában, különböző forgatókönyvek esetén)										
	2007	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Központi érték	10.2%	9.5%	8.9%	9.0%	8.9%	8.9%	9.2%	9.8%	10.5%	11.1%
bérinfláció +25%	10.3%	9.3%	8.5%	8.4%	8.2%	8.2%	8.4%	9.0%	9.6%	10.2%
bérinfláció -25%	10.1%	9.6%	9.3%	9.6%	9.6%	9.8%	10.1%	10.8%	11.4%	12.1%
halandóság +25%	10.2%	9.2%	8.4%	8.4%	8.2%	8.2%	8.4%	9.0%	9.5%	10.2%
halandóság -25%	10.3%	9.7%	9.4%	9.6%	9.7%	9.9%	10.2%	11.0%	11.7%	12.4%
kamatláb +25%	10.2%	9.5%	8.9%	9.0%	8.9%	8.9%	9.2%	9.8%	10.5%	11.1%
kamatláb -25%	10.2%	9.5%	8.9%	9.0%	8.9%	8.9%	9.2%	9.8%	10.5%	11.1%
korhatáremelés	10.2%	9.5%	8.9%	8.6%	8.3%	8.1%	8.4%	9.0%	9.7%	10.4%

* a 2. pillér miatti költségvetési transferek nélkül

Az 1. pillér egyenlegének érzékenység-vizsgálata* (a GDP százalékában, különböző forgatókönyvek esetén)										
	2007	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Központi érték	-1.9%	-1.7%	-1.5%	-1.6%	-1.4%	-1.4%	-1.7%	-2.5%	-3.3%	-4.1%
bérinfláció +25%	-1.9%	-1.5%	-1.1%	-1.1%	-0.8%	-0.7%	-1.0%	-1.8%	-2.5%	-3.3%
bérinfláció -25%	-2.0%	-2.0%	-2.0%	-2.2%	-2.2%	-2.2%	-2.6%	-3.4%	-4.2%	-5.0%
halandóság +25%	-1.9%	-1.5%	-1.1%	-1.0%	-0.8%	-0.7%	-0.9%	-1.7%	-2.4%	-3.1%
halandóság -25%	-2.0%	-2.0%	-2.0%	-2.3%	-2.3%	-2.3%	-2.7%	-3.7%	-4.5%	-5.3%
kamatláb +25%	-1.9%	-1.7%	-1.5%	-1.6%	-1.4%	-1.3%	-1.6%	-2.4%	-3.1%	-3.8%
kamatláb -25%	-1.9%	-1.8%	-1.6%	-1.6%	-1.5%	-1.5%	-1.8%	-2.7%	-3.5%	-4.2%
korhatáremelés	-1.9%	-1.7%	-1.5%	-1.3%	-0.8%	-0.5%	-0.8%	-1.5%	-2.3%	-3.1%

* a 2. pillér miatti költségvetési transferek nélkül

Melléklet: A változtatás nélküli alapállapot kérdése (részlet a NYIKA Első Jelentéséből)

Amikor a kerekasztal azt vizsgálja – az általa választott társadalmi és gazdasági hatásvizsgálat keretei között –, hogy egyes lehetséges nyugdíjparadigmák miként alakulhatnak a következő évtizedekben, szükség van viszonyítási pontra, azaz arra, hogy meg tudjuk válaszolni, mi történne, ha nem történne semmi, azaz a jelenlegi rendszer működne tovább. Mit becsülhetünk előre 2050-ig, ha a mai paradigma változatlanul fennmaradna?

A kerekasztal tagjainak munkájuk során rá kellett arra döbenniük, hogy ez a kérdés távolról sem annyira triviális, mint elsőre tűnik. Nem is csak azért, mert a változatlan állapotok előrebecsléséhez is számtalan feltételezésre, paraméterezésre van szükség: ezeket ugyanis érdemes pontosan ugyanúgy beépíteni a számításokba, mint a többi változatban, és a változatok közötti különbségeket így vizsgálni.

Ennél azonban súlyosabb kérdés, hogy 1997-ben a parlament elfogadott egy olyan szabályrendszert (1997. évi LXXXI. törvény a társadalombiztosítási nyugellátásról), amely számos változtatást tartalmaz 2013-tól, s ennek egyes pontjai nagymértékben hiányosak, más pontjai ellentmondásosak.

E problémák közül a legjelentősebb az, hogy a hatályos törvény szerint 2013-tól a nyugdíjakat nem a nettó, hanem a bruttó keresetek átlagából, valamint új, lineáris szolgálati idő-skála alapján kell kiszámítani. A nyugdíj mértéke szolgálati évenként a bruttó átlagkereset 1,65 százaléka, magánnyugdíj-pénztári tagok esetén annak 1,22 százaléka lesz a jelenlegi, a rövidebb szolgálati időt viszonylagosan felértékelő skálamértékek helyett. A skála egésze továbbá lefelé tolódik, így a 40 éves szolgálati viszonyhoz a mai – a nettó jövedelmek alapján számított nyugdíjakra vonatkozó – 80 százalékos szorzó helyett a bruttó jövedelmek alapulvételével számított 66 százalék (a vegyes rendszerben a tb-nyugdíj részre 48,8 százalék) adódik. A degresszió – vagyis az egyébként a legmagasabbra adódó nyugdíjak felső sávja egy részének visszatartása – is megszűnik 2013-ra. Végül, a törvényalkotó szándéka és a jogszabály szelleme alapján az következik, hogy a nyugdíjakat adóztatni fogják – ugyanakkor ennek pontos jogszabályi helye nem található!

Mindennek következtében számtalan kérdés megválaszolatlan. Egyrészt a pontosan számszerűsített előrejelzések is szóródnak a téren, hogy ez milyen változásokat okoz majd az induló nyugdíjszínvonalban. Míg tehát a mértékben nem vagyunk biztosak, kimutatható, hogy a változás iránya és mértéke más-más a – szolgálati idő hosszát tekintve, illetve az országos átlagbérhez képest – különböző életpályákra. Nem tudhatjuk, hogy a jogalkotó valóban bele kívánt és kíván-e ilyen módon nyúlni a relatív nyugdíjszintekbe.

Nem tudjuk még, hogy a nyugdíjak *hogyan* fognak adózni, ugyanúgy-e, mint a bérek, továbbá ugyanazokat a kedvezményeket, adójóváírásokat élvezik-e majd. Nem tudjuk, hogy miként kezelné a szabályozás a kettős adóztatást (az elmúlt évek esetei közül sokban és jelenleg is adózott pénzből vonják a nyugdíjjárulékunkat, azaz még egyszer nem lenne „elegáns” megadóztatni ugyanazt a jövedelmet). Nem tudjuk, mi történne a 2013 előtt már megállapított nyugdíjakkal, vajon azokat továbbra is nettó alapon számítanák, vagy valamilyen módon felbruttósítva, hogy azután – más esetleges jövedelmekkel összevonva – szintén adózzanak. Azt sem tudjuk, hogy vajon a magán-nyugdíjpénztári járadékok is adókötelesekké válnának-e (a tagdíjakra sem jár az évek többségében adóleírás), vagy az egyik forrásból származó nyugdíj adóköteles, a másik pedig adómentes lenne.

Végezetül, az önkéntes rendszerekkel kapcsolatban szintén tisztázatlan, hogy ha bármilyen adózási rendszer vezetnének be, vajon hogyan alakulna a ma adómentes szolgáltatásokat ígérő önkéntes nyugdíjpénztári és nyugdíj-előtakarékossági számlák sorsa (mivel ezek esetében is keverednek az adózott pénzből történő befizetések, a magánszemélynek – és a tagdíjbefizetést átvállaló munkáltatónak – járó kedvezmények, valamint a kamat- és árfolyamnyereség adómentessége).

Amikor az európai nyugdíjszabályozás harmonizálásáról beszélünk, elképzelhető, hogy – munkaerő- és nyugdíjmozgási – problémák merülhetnek fel esetleg akkor, ha Magyarország szabályozása eltérne sok más országtól. Az Európai Unió országaiban jellemző, hogy a nyugdíj-megtakarítások a befizetéskor, illetve a hozamok jóváírásakor nem adóznak, de a nyugdíjak folyósításakor adókötelesek (EET: *exempt, exempt, taxed*), míg Magyarországon jelenleg a befizetések nem adómentesek, de minden más igen (TEE – *taxed, exempt, exempt* – típusú rendszer).

A 2013-at követő nyugdíjrendszerben rejlő másik jelentős dilemma abból adódik, hogy jelenleg Magyarországon szinte egyáltalán nem működik valódi életjáradék-szolgáltatói piac. Amint már említettük, nagy biztonsággal állítható, hogy a magánpénztárak maguk, sajátos szövetkezeti formájukból adódóan, feltökésítetlenségük miatt, valódi tulajdonos hiányában nem alkalmasak járadékszolgáltatásra. A megoldás tehát a pénztári szervezeti forma átalakítása és/vagy speciális járadékszolgáltatóhoz történő kiszervezés lehet. Ugyanakkor ma még az érvényes szabályozásnak megfelelő járadékszolgáltatót sem feltétlenül találunk meg a piacon.

Azt például tudjuk, hogy a törvény a járadékszolgáltatóknak az úgynevezett uniszex halandósági tábla használatát írja elő azzal, hogy a nemek közti különbségtétel nem megengedett. Ez problémákat is okozhat majd. Azt viszont nem lehet tudni, hogy egységes országos vagy pedig pénztárspecifikus halandósági tábla használata lesz majd előírva, illetve megengedve.

Nem tudjuk azt sem, hogy a törvény milyen differenciálási lehetőséget ad majd a járadékszolgáltatók számára, és ezen belül is a technikai kamatlábra mit fog tartalmazni. Ez alapvetően befolyásolhatja, hogy a szolgáltatók milyen nyugdíjnövekedést mernek majd garantálni, illetve mit kell majd garantálniuk, s így értelemszerűen befolyásolja az induló nyugdíj szintjét ugyanarra a nyugdíjazáskori számlaállományra vetítve. Nem utolsósorban, jelenleg a tb-nyugdíjak indexálására a svájci index (50 százalék nettó béremelkedés, 50 százalék infláció) van előírva, s a szabályozás szerint a magánpénztári járadék indexálásának *legalább* a tb-nyugdíjak indexálását kell elérnie. Ami probléma, mivel a béremelkedés figyelembevétele többletkockázatot jelent a szolgáltatóknak, amely drágítja a szolgáltatást (csökkenti a nyugdíjat). Ha tiszta inflációkövetés lenne előírva, azt elvileg le lehetne fedezni inflációindexált államkötvényekkel. Ezek nemigen léteznek Magyarországon, Európában inkább, amelyeket 2013 után talán a magyarországi szolgáltatók is bevonhatnak portfóliójukba.

Végül, a piac hiánya miatt természetesen semmit nem tudunk arról, hogy milyen költségekkel fog működni a járadékszolgáltatás. Számos ország tapasztalata mindenesetre az, hogy nem alakul ki túlzottan erős verseny, néhány szolgáltató uralja ezt a piacot is, amelynek hatása a nem túl olcsó járadékkonverzió. Ebből a szempontból kritikus lesz, hogy a járadékot másik EU-tagországbeli szolgáltatótól is meg lehet-e vásárolni.

A kerekasztal, hosszas vitákat követően úgy határozott, hogy további információig a hatásvizsgálat lefolytatásához úgy kezeli a „változás nélküli” alapállapotot, mintha a bemutatott 2013-ra várható módosítások nem is szereplnének a jogszabályokban. Ez tehát azt jelenti egyebek között, hogy a belátható jövőre vonatkozóan nem vesszük figyelembe a nyugdíjak adózására vonatkozó elképzeléseket sem. A magánpénztárakat illetően, miután ott a járadékok szabályozására vonatkozó elképzelések már belátható közelségben vannak, kevésbé okoz problémát ezeket figyelembe venni. Így például, jelenlegi tudásunk szerint a 0% technikai kamatláb beépítése alkalmazható.

A fentiekből is egyértelműen következik, hogy a kerekasztalnak fel kell hívnia a döntéshozók figyelmét: alapvető kérdéseket kell tisztázni szoros határidőn belül annak érdekében, hogy a 2013. évi változásokra fel lehessen felkészülni.